

ИВАН ТЕОФИЛОВ НА 90

● *Към началото*
с Иван Теофилов разговаря
Георги Господинов

● *Думи за поета*
Александър Шурбанов,
Иван Цанев, Георги Господинов,
Пламен Дойнов, Иван Ланджев,
Марин Бодаков, Боряна
Кацарска, Илко Димитров,
Иво Рафаилов

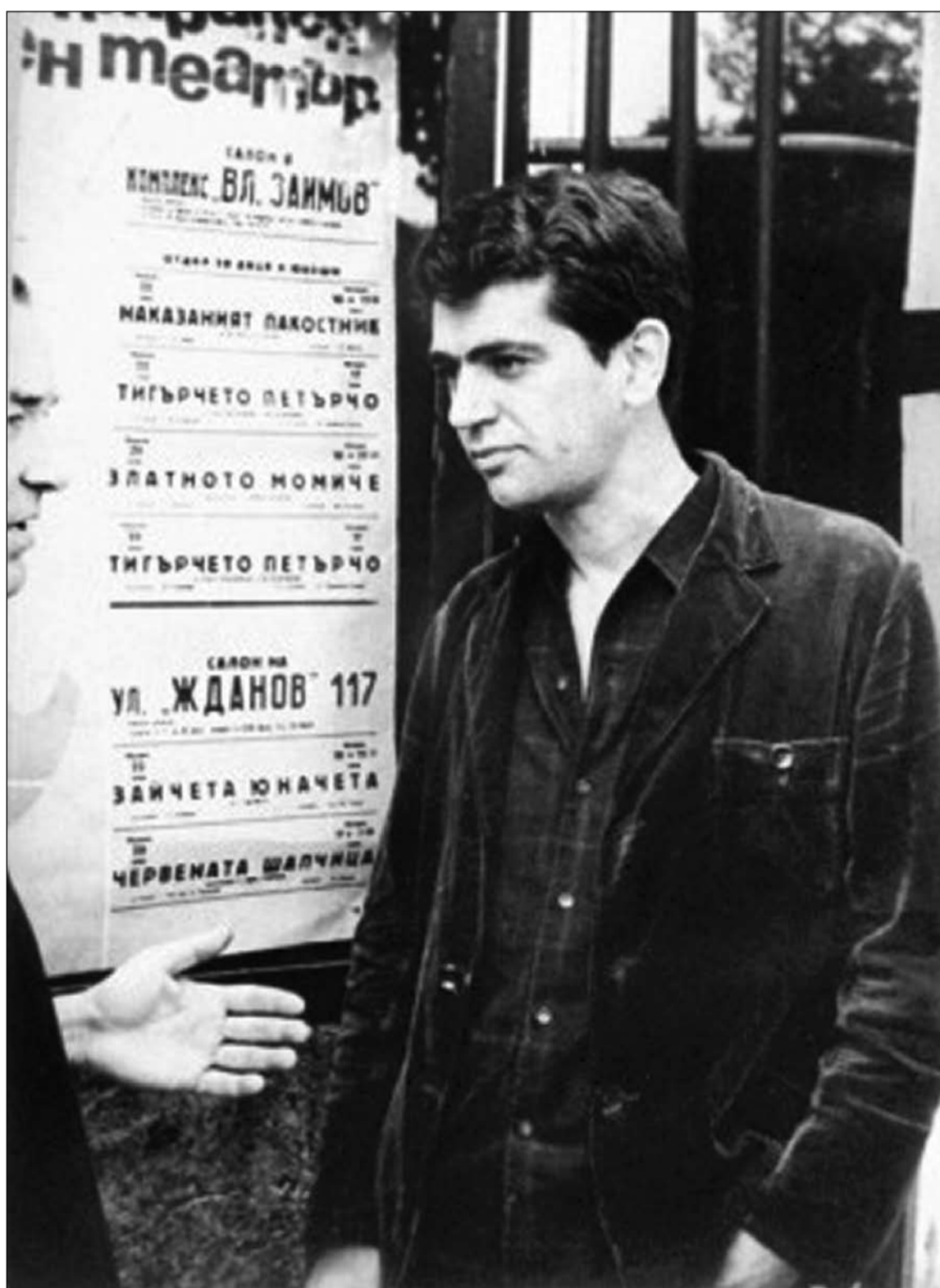
Из новия роман на
Алек Попов

Разговор с
Горан Войнович

(Не)юбилейно за Дьорг Сонди

На балкона
с Камен Калев
разговаря Галина Георгиева

Лице на броя
Йордан Ефтимов

Иван Теофилов. Снимка Личен архив

Иван Теофилов

Светът на долината

*И изведнъж светът на долината:
пулсираща и зряща пъстрота
с дъги от зной, с вулкан от пеперуди.
Вълшебен миг след запъхтените зигзаги
на каменистия превал.*

*И сякаш долу
един огромен илюзорен мим
от пъстротата се самосъздава
и вятърът в просторната му дреха
раздухва гънки и лъци с пайети.
И... Боже, колко клетки засветляват
из зрача на кръвта ми, за които
аз никога и нищо не съм знаел!...*

*А все така иносказателно кръжи
роякът на природните творения
и волно и неспирно разгласява
владенията на Духа. И вече в тях
трепти и по човешки се усмихва
разумна светлина...*

*Да, същата, която
бях някога с учудване открил
в един откъслек от поема на Хораций.
Наричаше я (в шести стих) „мечта
на подсъзнанието...“*

Пак я виждам.

Броят се издава с подкрепата на НФК

ISSN 1310-9561

9 771310 956004

Тематичен център на първия за 2021 г. брой на сп. „Християнство и култура“ (бр. 158) е актуалната тема за отношението на християните към пандемията от коронавирус. *Маските не скриват нашите лица, а ги показват*, споделя о. Стефан Стефанов в анализа си за *Вратата, вирусите и личбите*. От своя страна архим. Василий (Савов) представя своите *размисли по повод посещенията на столични свещеници в няколко ковид отделения, озаглавени За духовната подкрепа в болестта*. В броя е публикувано и мнението на г-р Моира Маккуин от католическата епископска конференция на Канада по въпроса *Етично допустими ли са ваксините срещу Covid-19?* Етичните проблеми са разглеждани и в текста на Сандра Керелезова *Православният поглед към практиката на замразяване на ембриони*. В статията си от рубриката „Пътят към Дамаск“, озаглавена *Към Православието чрез Преданието* Теодор Аврамов разглежда житейския път на американския историк Ярослав Пеликан, чиито възгледи са илюстрирани с лекцията *Приемственост и креативност*. Историческата тема е продължена в текста на Венцислав Каравачев *Св. Лука, митрополит Месембрийски – един неизвестен архиепископ на Несебър*. Рубриката „Пътница“ включва текстовете на Валер Новарина *Духът диша* и размислите на Данаил Давидов за *Спасението*. В броя е представена и новата книга на американския православен философ Дейвид Бентли Харт *Атеистичните делозици с откъса Лицето на обезличените*, както и в разговор с преводача Борис Маринов, озаглавен *Модерният секуларизъм е труден не за оборване, а за преодоляване*. Рубриката „Християнство и литература“ включва нови текстове на Калин Михайлов от поредицата *Кратки есета за размисъл и молитва*. Броят е илюстриран с творби на Микеланджело, на чието творчество е посветен и текстът на Владимир Градев *Кожата на истината*.

Как „вятърът на промяната“ нахлу на вълните на Националното радио през 1989 г.? Кога стресът от жестоката цензура престана да теже над новините? Защо *Let It Be* на „Бийтълс“ се превърна в радиосигнал за недопустим външен натиск върху журналистиката? Това е темата на новия брой 03 на списание „Култура“, посветен на 50-годишнината от създаването на програмите „Хоризонт“ и „Христо Ботев“ на БНР. И още: как българските кинодеи се опариха от вкарването на поправки в Закона за филмовата индустрия в последния възможен момент? Анализ на Деян Статулов защо всички обичат филмовата индустрия и как се върнахме в годината на Оруел – 1948 г., когато е бил приет социалистическият Закон за кинематографията. Темата намира продължение и в разговорите с режисьорите Костадин Бонев, Любомир Халачев и Павел Веснаков. В броя може да прочетете още размислите на френския социолог Бруно Латур и на италианския архитект Стефано Боери за бъдещето на земята и екологията, както и разговор с каталонския драматург Жорди Галсеран защо човек търси трагедията. В рубриката „Галерия“ ще откриете гледни точки към мащабните ретроспективи на художниците Пенчо Георгиев и Никола Танев. Броят е илюстриран с фотографии на Феия Барух.

Монологът на Маргъорит Дюрас

Любовници, алкохол и литература. Дали с тези три думи може да се опише животът на френската писателка, драматург и режисьор Маргъорит Дюрас? Разбира се, прекалено много бихме опростили този наситен и колоритен живот, но е безспорен фактът, че във всеки един неин текст се събържат декадентския порив и провокативният поглед към живота. Името на Маргъорит Дюрас се свързва с един от най-известните ѝ романи „Любовникът“; той, както и другите ѝ творби „Похищението на Лол В. Шайн“, „Емили Л.“, „Това е всичко“, „Очи сини, коси черни“ и др. изграждат у читателя една определена представа за Дюрас – умозрителната божемка, с чаша алкохол в ръка, която дави екзистенциалните си мисли в някоя тъмна нощ, в хотел, с любовник до себе си.

Книгата с автобиографични есета „Материалният живот“, публикувана от издателство „СОНМ“ през 2020 г. в превод от френски на Тодорка Минева, разкрива пред нас една друга страна от характера и живота на писателката и жената Дюрас. Авторката разказва устно тези есета на Жером Божур (френски писател, сценарист и режисьор, добре запознат с филмовото ѝ творчество) през есента и зимата на 1987 година, а после заедно ги редактират. В тях виждаме разсъжденията на Дюрас за майчинството, за позицията на жената в обществото, в семейството, за множеството ѝ лица и роли – на любовница, на съпруга, на любяща майка, на домакиня и т.н. Тези теми са най-силно развити в есето „Мъжете“ и в най-дългото от всички есета в книгата – „Домът“. В „Домът“ авторката казва: „Работата на една жена от ставането сутрин до лягането вечер е толкова тежка, колкото един ден, прекаран на война...“; „Добра майка на семейство според хората е тази, която превръща нахъсаността на живота си в безмълвна невидима непрекъснатост“; „При майчинството жената представя своето тяло на детето си, на децата си, те са върху нея, като върху хълм, като в градина, хранят се от нея, тъпчат я, спят върху ѝ...“; „Но може би жената излъчва отчаянието си през цялото време на майчинството, на съпругеството. Може би тя губи своето царство във всекидневното отчаяние, и то през целия си живот“.

От друга страна, за мъжете писателката казва, че домакинските задължения мъжът извършва, ако му бъде казано, но „има ужасната склонност да се смята за герой, когато купува картофи“. Иронично споделя как мъжът е създаден за по-висши дела, които са извън дома. А жената остава да живее в „материалния живот“ на майчинско-съпругеско-домакинското си битие. Тя не е допускана от мъжете в „областта на духовността“. „Много малко от тях знаят това. Мнозинството не го знаят все още. От векове жените са осведомявани за себе си от мъжа, който им дава да разберат, че те са по-низши от него“ (есето „Мъжете“).

За първи път сякаш в тези есета се разкрива и феминистичната позиция на Дюрас. Авторката, разбира се, застава на страната на жените, подкрепя ги, но и разбира, че установените позиции и роли са залегнали в обществото от векове и няма шанс за промяна. Промяната може да направи всяка една поотделно, както прави тя с творчеството си и утвърждаването на таланта си сред мъжете писатели от своето време. През 50-те години на XX век мъжете критици я наричат „талантлива мъжкарана“. Те не са приемали, че жена (жената, която по дефиниция е кротка, слаба и несигурна) може да бъде толкова скандално уверена и откровена в творчеството си. Най-впечатляващо е, че Дюрас пише разсъжденията си за жената – майка и домакиня, от личен опит, самата тя е преживяла майчинството (има син Жан Масколо, режисьор) и трудностите, които произлизат от това. Въпреки това, напълно в неин стил, Дюрас казва, че човек

не може да бъде верен само на един любовник. А в живота си го доказва. Може би така прави още един бунт срещу установената роля на жената като вярна съпруга. В книгата си тя смело заявява, че „мъжете са хомосексуалисти. Всички мъже са потенциални хомосексуалисти, само дето не го знаят, не са имали случай или не са се възпрели пред очевидността, та да им стане ясно.“ А жените са създадени да отдават телата си – на децата, на мъжа и в крайна сметка на обществото: „Трябва да удовлетворяваме потребностите на мъжа, както и тези на децата. И това е също тъй удоволствие за жената. Мъжът се мисли за герой като същинско дете“.

Автобиографичните есета, събрани в „Материалният живот“ ни приближават още повече до същността и характера на писателката Маргъорит Дюрас. Те не са само феминистични, за това какво е да си жена, но и за това какво е да си писател

или алкохолик. В нейния случай и прите мизантропични роли събрани в едно. Докато четем „Материалният живот“, започваме да разбираме по-добре не само личността на Маргъорит Дюрас, но и характеристиките на героите в книгите ѝ. Тези есета ни позволяват да надникнем зад кулисите на творчеството на френската писателка, да надникнем в душата ѝ и да чуем какво има да ни каже – смело и откровено за живота, писането, мъжете и жените. Четем, а сякаш сме седнали с авторката на чаша силно питие и слушаме екзистенциалните ѝ монолози за битието.

БИСТРА ВЕЛИЧКОВА

Маргъорит Дюрас, „Материалният живот“, превод от френски Тодорка Минева, изд. „СОНМ“, 2020.

КОНКУРС

Портал Култура обявява годишния си конкурс за проза и хуманитаристика 2021

1. Отличията са учредени през 2014 г. от Фондация „Комунитас“ и предвиждат раздаването на годишни конкурсни награди в следните раздели:

- проза (сборник с разкази, повест, роман);
- хуманитаристика.

2. А също и на следните специални награди:

- две специални награди (определят се от журито за цялостно творчество или за изключителен принос в областта на литературата и хуманитаристиката);
- една специална награда за принос към гражданското общество (върчва се от Фондация „Комунитас“).

В конкурса могат да участват само творби, публикувани в периода 1 януари –

31 декември 2020 г. Наградите ще се връчат на 1 ноември 2021 г. в Деня на народните будители.

- 3. В двата конкурсни раздела се присъждат:
 - I награда (в размер на 5000 лв.)
 - II награда (в размер на 3000 лв.)

За да е валидно заявлението за участие в конкурса – до 31 март 2021 г. кандидатите трябва да предоставят безвъзмездно 2 екземпляра от предложените от тях книги, придружени от формуляр, който може да се изтегли от сайта <http://kultura.bg/web/>.

Адрес за изпращане по пощата на книгите и на формуляра за кандидатстване: София 1000, бул. „Патриарх Евтимий“ 22, ет. 3, Фондация „Комунитас“ – за Годишните награди на Портал Култура.

Телефон за контакти: Портал „Култура“ 02/434 10 54.

ПЕРИОДИЧЕСКО СПИСАНИЕ

Нов брой на сп. „Хайку свят“

Излезе новият брой 5–6/2020 на сп. „Хайку свят“ (гл. редактор г-р София Филипова, издание на Български хайку съюз и изд. „Изток-Запад“, 223 с.). Това е единственото специализирано списание у нас, посветено на японското хайку, дало живот на световната хайку поезия. Главна тема на броя е поетическата форма „ренга“, родила след различните

стилистични превъплъщения енигматичното хайку. Посветените ѝ изследователски статии са придружени с „Албум ренга“ от японски класици и съвременни световни поети. Други теми са: Красотата и хармонията на Икебана; празникът Ханами и поетиката на японската сакура; Даоизмът – път към постигане пълнотата на мига и др. В постоянната рубрика „Международен обмен“ е представена португалската хайку поезия заедно с нейни избрани стихотворения. Раздел „Хроника“ ни запознава с участието на български хайку поети в значими събития и конкурси от национален и световен мащаб.

Човекът, който живее в настоящето, е важен образ за мен

Разговор с режисьора Камен Калев, с чийто филм „Февруари“ стартира 25-ият международен София Филм Фест

*Обядва слънцето. Развързва си колана.
Изпива виното – вратът му е червен.
Залива ме... И повече не мога да остана
спиртосан в стъкленцата на моя ден.*

Това стихотворение на Борис Христов звучи от екрана, в кадър, съчинено сякаш от един от персонажите на „Февруари“, най-новия филм на Камен Калев. Когато звучи, е лято, и му отива на това стихотворение да е там, сред това лято, наред този филм. Рядкост за българското кино, тази сплав между поезия и кадър, между стихотворен образ и визуално внушение в случая е повече от удачна. „Ще бъде мишката (...) Или глухарчето, което през една тръбичка/ се вслушва в болките на цялата природа“, продължава екранният поет, а филмът сякаш се вслушва в спокойствието и вика на тази природа през живота на един обикновен, с нищо незабележим човек. Човекът в този филм е изолиран, той е сякаш без емоции и със сигурност без стремежи към някакъв друг възможен живот; той е отвъд отношенията с другите хора, отгаден единствено на онази земя и онази природа, сред която е отраснал. Сам сред дърветата, слънцето, птиците, животните, които отглежда и които го снабдяват с цялата храна, от която има нужда. Нищо повече, семпъл живот, оголен в своята простота и пополен в конкретния миг на съществуването тук-и-сега. Човекът преминава през сезоните и през годините без да иска нищо повече за себе си освен да е там, където винаги е бил. Една изчистена и ярка метафора за съществуването в най-първичните му измерения. Като елегия звучи самият филм за онзи живот, който човек е водил преди цивилизацията, елегия, чийто ритъм и съдържание се повтаря през сезоните. Не се случва нищо, защото героият не пожелава и не провокира случването на нищо, живот без конфликт, приютен в бита на бащината къща, докато отвън... „Гърми отвън животът и се плиска“, по думите на Борис Христов от стихотворението му „Кост от глухарче“. За пътя, който е извървял, за изворите на въдновение и за възприятията на публиката разговаряхме с режисьора на филма Камен Калев след първата му прожекция у нас на откриването на 25-ото издание на международния София Филм Фест. Филмът тръгва по кината от 2 април.

Г. Г.

и да създам един сетивен свят, да създам атмосфера, която е жива и вибрираща, чрез която човек да бъде провокиран и да си задава въпроси.

Как се прави емоционален филм за един неемоционален човек?

Вчера след премиерата някой ме попита: „Добре, това по-добрият начин на живот ли е?“. Ставаше въпрос за живота, който главният персонаж води – на човек сам сред и чрез природата. И тук аз не искам да давам категоричен отговор, даже не искам да се доближавам до него. Нека всеки зрител да размишлява за този вид живот през себе си. А преди това друг зрител ми писа: „Моят дядо в Исландия е същият човек“. Какво да кажа... образът резонира по различен начин. И да, бях реално изненадан, че хората намират филма за толкова емоционален, че истински се трогват. Казват ми го често, а и получавам писма, съобщения и отзиви по различни канали от различни точки на света. Филмът пътува по света от известно време, имал съм онлайн интервюта, но досега не съм присъствал на прожекциите, тук в рамките на София Филм Фест бе първата среща на екипа на филма със зрителите. Аз мислех, че филмът е по-равен, не съм търсил да провокирам емоция, беше важно аз през сетивата си да изградя една цялостна картина, а това, че хората са влезли в тази картина и са я преживели... какво похубаво! Киното, което мен ме интересува, е може би такова кино. Ако аз мога да вляза вътре, ако приема една картина за толкова убедителна, че да вляза в нея, това значи, че е близка до живота, а животът, когато го преживяваш, а не просто минаваш през него, е емоционален. Когато нещата са схематични, ти стоиш настрана и гледаш готови отговори и тогава не можеш да преживяваш, не можеш да се оставиш на преживяването. Преживяването е свързано с това да оставиш себе си за малко. При схематичните неща винаги стоиш отстрана, оценяваш дадения филм, картина, каквото и да е, като някакво произведение, но не можеш да влезеш в него, да му се отдадеш. Тук говоря за моя подход като зрител, за филмите, които мен ме вълнуват, като „Дон Диего де Сама“ на аржентинската режисьорка Лукресия Марсел със статуетка от Венеция например. Тази жена изгражда толкова жив свят, с минимум драматургия, като предизвиква емоция тъкмо през елементите на този свят, а не толкова през драматургични трикове. В нейните филми не разбираш

тя не е през големите фрази, през многото диалог, не е през конфликтните ситуации. И не че имам нещо против тези неща, но този филм специално трябваше да е като една песен, като фолклорна песен с равна мелодия, леко монотонна, повтаряща се в основните си елементи, бавна и равна. И това не е родопска песен например, а точно странджанска песен. И тук музиката на Петър Дундаков към филма е прекрасно допълнение към атмосферата и бита на този край, тя допълва жуженето на мухите, канките от сирене, хлопките на овцете.

Във „Февруари“ за мен лично има елементи от т.нар. „магически реализъм“, стил, който се отдава на литературата, но е далеч по-труден за кино, макар в българската традиция да имаме лентите на Рангел Вълчанов.

„Лачените обувки на незнайния войн“ е доста сериозен ориентир в нашата традиция, и да, този филм живее в мен. Със сигурност част от „Февруари“ е и „Лачените обувки...“. Всички филми, които обичаме, остават като едни малки кутийки, които после пак изкарваме наяве. „Февруари“ със сигурност не е биографичен и антропологичен портрет на един човек от село, преминал през три епохи. Бях воден от желанието да изляза от този реализъм и да създам повече канали на възприятия.

Природата на Странджа е влетена много въздействащо във филма, тя е персонаж. Можеш ли тази история да се снима и разкаже на друго място?

Трудно, много трудно за мен. Аз съм израснал, може да се каже, там, летата ми са били там. Село Раздел, където е сниман филмът в по-голямата си част, е много специфично място, то е в края на Странджа и в началото на Сакар и Дервентските възвишения. Там е много изолирано, някак много голо и бедно. Та, времето, което съм прекарал там, исках да синтезирам и вложа във филма. Филмът е резултат от синтез на много време и ако трябваше да го снимам другаде, щях само да опипвам нещата по повърхността. Защото тук всеки кадър е избиран бавно и дълго, сниман е от мен предварително. Все още се занимавам с фотография и толкова много съм обикалял и снимал из тези места, че не мога да си представя да е другаде.

Как попадна поезията на Борис Христов във филма?

Исках главният персонаж да се срещне с един коренно различен свят, свят на разума и за много кратко да бъде

Лъчезар Димитров в кадър от „Февруари“.
© Камен Калев

Кольо Добрев в кадър от „Февруари“.
© Камен Калев

Камен Калев по време на снимките на „Февруари“.
© Анастас Петков

Христо Димитров – Хиндо в кадър от „Февруари“.
© Камен Калев

Главният персонаж на филма Ви е поставен в една изключително изолирана среда и тук резонансът с това, което ни се случва от една година насам, е много силен.

Филмът бе замислен и писан преди пет години, той беше със селекция в Кан още миналия март, така че е въпрос на съвпадение между сегашния ни контекст и съдържанието на филма. Но тази тема за изолираното живеене ме вълнува, да. Въобще човекът, така както го описва и Камю в „Лято“, човекът, който живее в настоящето, само в него, при това по някакъв естествен начин, е важен образ за мен. Той не се надява на нов, различен живот, не очаква нещо друго, а просто приема като река това, което преминава през него, река от добро и лошо, която просто приема. Това е един определен тип преживяване на живота, което аз със сигурност, но и цивилизованият човек вече по принцип е загубил. За мен е важно, че все пак понякога се срещаме с такъв образ и той ни помага да мислим по-иначе поне за известно време. Водещ за мен беше образът на човек, сякаш от друг свят, който, като срещнем по пътя си, да ни върне там, откъдето сме тръгнали, към времето преди градовете, бетона, кабелите и асфалта. Тези неща, които са продукт на човека, който сякаш казва – ние нямаме връзка с природата вече, ние контролираме всичко. Нищо че реално ние сме природата. И това е конфликт, който постоянно върви в нас. Основното ми намерение в писането и правенето на филма бе аз да преживя този филм през сетивата си, да го почувствам максимално

напълно всичко, но и не е необходимо, важното е, че ти се оставяш на едно предложение за пътешествие, на свят, създаден от друг човек. Да не би и в живота да получаваме всички отговори?! Не, просто пътуваме и реагираме на тая среда, в която живеем. Тръгваш нанякъде и не знаеш какво ще срещнеш по пътя си. И тази изненада е типична за този тип филми, тук ще спомена и името на португалеца Мигел Гомеш, на турския режисьор Нури Билге Джейлан. Те ти предлагат отрязък от света, но ти го предлагат така, че да можеш да го съпреживееш напълно. Колкото до липсата на емоционалност у главния персонаж – да, той е такъв, плюс че е самодостатъчен, затворен и непроницаем. Но и по някакъв начин е пътен и завършен в света, в който живее, без да иска друг. Дали има обвинения към него, дали този човек води празен живот, дали той е положителен образ? Това аз оставям на зрителя, на неговите сетива, на неговата преценка. Аз имам свое пътуване към този персонаж, нека зрителят да направи своето.

Пазили сте се от повече драматургичност, от повече разказвателност.

Исках филмът да акумулира емоция и минималистичната драматургия е съзнателно решение. Исках да бягам от схемата, от това да използвам драматургията като схема за манипулация. В същото време си давам сметка, че за да работи нещо, то трябва да почива на някаква точна монолитна драматургия и това, че тя е с по-малко елементи в моя случай, не значи, че не е важна. Просто

провокиран от него, сякаш си казва, а, има и нещо друго, но то не е моето.

Какво чете Камен Калев?

Точно сега чета Борис Априлов, страхотни негови разкази открих. Камел Дауд е другият автор, който силно ме е впечатлил напоследък. Този човек е много ангажиран с живота на Алжир и пише роман, който е един вид отговор, един вид разчистване на сметките с „Чужденецът“ на Камю. В романа си, който не е преведен на български, Дауд преразглежда всичко от гледна точка на убийтия арабин. Прави един вид контраразследване, в романа говори братът на убийтия арабин, майка му, хората от селото. За мен е много силен текст. Четох наскоро и Маргьорит Юрсенар, както и спомени на Михаил Магжаров, изключително интересна мемоаристика. Между другото, „Литературен вестник“ ми е много важен ориентир, много неща съм откривал чрез него.

Въпросите зададе ГАЛИНА ГЕОРГИЕВА

Черен пясък и син хоризонт

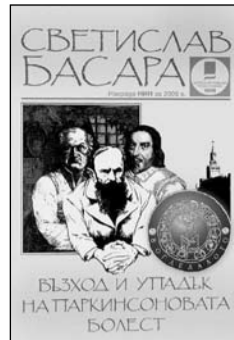
Ценов не се е случило нищо фатално. Те са си там, както и преди уютни, от тях не ти се излиза заради „липсата, превръщаща се все по-силно в предчувствие“ и заради тяхната светла философия на поносимостта. Гласът на разказвача си е извоювал правото не само да разказва историята, но и да си размишлява на воля, да каканиже личните си мнения извън обичайните скоби. Мога да разсъждавам какво се случва с читателя, който за първи път чете тези разкази тъкмо от томчето с избрано. Може би ще види планината, вилната зона или софийския квартал сред по-широк пейзаж. Но по-интересно е как останалите, които четат разказите за кой ли път, ги деустирират като нов вид сладолед. С бавното напредване на четенето, се появяват представите от първото четене – въобразеното място на действието в разказа, мястото на четене на разказа... Например представата ми за Майя с нейните парцалети е, че клечи някъде на софийската улица „Иван Асен“ и че бяга във входа надолу по пресечките; вилата от „Пог знамето“ е в околностите на Варненското село Бенковски; изрите на децата от „Колело“ се случват в градинката на църквата „Св. Седмочисленици“ и т.н. Това са представи, които са се превърнали вече в спомен за мен самата. Освен това четенето е протичало между 1992-ра, издаването на първия сборник „Черно под ноктите“ до малките новели в „Отклонения наесен“ през 2015-а. Поетическото в тези разкази идва от героите – вариациите на един симпатичен, възпитан и образован човек, търсец себе си. Чавдар Ценов не ги измисля, той ги открива, някои в миналото, други изникват

неочаквано днес, повечето са проследени през годините. В тях търси нещо конкретно, нещо определено, някаква истина. Опитва с една и съща човешка субстанция, която маркира с различно оцветяващо вещество (житейските обстоятелства). Ние сме този мъж/жена и се следим от детството до старостта, плюс раждането и смъртта. Героят напомня Дон Кихот – един повече романтичен, отколкото реалистичен образ и затова – симпатичен. Любимият мислещ маргинал, който се чуди как да живее с другите хора, при условие че обществените норми не му харесват и няма и намерение да се вписва в тях. И тук вече стигаме до една от основните характеристики на героя, в която търсим корена на поетическото. Тихият му бунт. Стихотворенията, песничките, различният ритъм, броилките, сънищата, алкохолните видения някъде са „временните състояния встрани“. Човекът поетически изтрещява, прави прилебен произвол. Бунтуващата гуша на героя има своя танц. Поезията в разказите е като свободата в панелките. Тя е карнавалният изблик тъкмо на запушената свобода. Стаеният бунт ритмизира въздуха. Героят все още има своя избор да мисли и постъпва както иска, да се мотае, да пие, да мечтае, да сънува и още много неща. Но през дупките на оградата, в стихотворните ниши, той може наистина всичко.

ДЕСИСЛАВА НЕДЕЛЧЕВА

Чавдар Ценов, „Имамо един ден. Избрано“, съставителство и предговор Нина Иванова, изд. „СОНМ“, 2020.

Светислав Басара, „Възход и упадък на Паркинсоновата болест“, превод от сръбски Соня Андонова, изд. „Азата – А“, 2020.

„Възход и падение на Паркинсоновата болест“ е един от най-известните романи на Басара, отличен през 2006 г. с престижната НИН-ова награда. В него авторското въображение преплита реални събития с фиктивни техни версии, създава сатирични и антиутопични образи на един (уж) познат, разпознаваем свят, за да оголи абсурда на историята и човешките заблуди.

Салман Рушди, „Кишот“, превод от английски Надежда Розова, изд. „Колибри“, 2021.

Най-новият роман на Салман Рушди, появил се в оригинал през 2019 г., открива ключ към разказа за съвременността в една класическа книга, в „Дон Кихот“. В „Кишот“ героите пътешестват подир илюзии, родени от обстоятелствата и културата на днешния свят. Протичащ сред илюзорните екранни образи, пропил съвременността, и съвсем реалните ѝ проблеми, сюжетът на „Кишот“ неизбежно е едновременно сатиричен и трагичен.

ПРОЧЕТЕНО ДНЕС

Средна Европа в тригласа на съзвучието

Задача на националната ни литературна ерудиция са изданията и научното обговаряне на програмни текстове за Средна (Централна) Европа, идентични с конструирането на средноевропейската идентичност в дискурса от 80-те години на ХХ век до първите десетилетия на новия. В отговор на тази задача излиза и антологичната книга „Средна Европа в три есета“, която включва три ключови творби, свързани помежду си, на трима славянски автори с типична „средноевропейска биография“ и „приятели, които се подкрепят“ (Яхим Топол). Това са: „Корабен дневник“ на Анджей Сташук (в превод на Диляна Денчева), „Централно-източна ревизия“ на Юрий Андрухович (в превод на Райна Камберова) и „Супермаркетът на съветските герои“ на Яхим Топол (в превод на Васил Самоковлиев). Книгата излиза под съставителството и с вещия увод със заглавие „Метаморфозите на една културна утопия“ на Ани Бурова, която от години разработва тази територия. Изданието е в приемственост с антологичния брой на сп. „Език и литература“ (1/2005), както и с книгата на Ани Бурова „Литературата и фрагментаризираният свят“ (2014) и е ценен източник за интересувашите се от тази проблематика, а също и от знаковите автори на три от средноевропейските славянски литератури. Триптихът от есета, създадени през първото десетилетие на ХХI век онагледява нова фаза на конституиране на средноевропейската писателска самоличност, нейната хронотопия и сдруженост. Както сочи Бурова, той показва, че след „куминацията в свърхоценностяването на средноевропейското пространство“ от 80-те години на ХХ век, която силно го идеализира и му дава образ на културна утопия, процесът на средноевропейското волеизявление не приключва. Той продължава да намира израз в гостоприемния жанр на есето (като създава негови образци), само че то променя своите характеристики. Написаното в началото на ХХ век не е ехо, а е „нова глава в литературата по темата“, есета от този период стоят „по-близо

до характеристиките на художествената литература, склонни са да изграждат сюжети и персонажи“. Както ни убеждава и финалът на увода, тази глава е „вероятно поредната, не и последната“. Решаващ е развоят на историческия, геополитическия и геокултурния контекст през трите основни десетилетия – от 80-те години на ХХ век до първото (включително) десетилетие на следващия век – идейна генеза, която е много добре изяснена във въвеждащия текст. В идеологическия контекст на 80-те е важен пробивът на дисидентски и емигрантски гласове, сред които Милан Кундера, Данило Киш, Драго Янчар, Дьорд Конрад (тази фаза е ясно онагледена в споменатия по-горе брой от 2005 г. на сп. „Език и литература“). Средна Европа става синоним на центъра на равновесието и културното единство на Европа, „носталгия по Европа“ (Киш), в което културната идентичност е търпяла ударите на политиката. Във фазата на 80-те Средна Европа е нужна за духовното легитимиране на народите отвъд Желязната завеса в болезнено разделения континент, но както сочи Ани Бурова, заедно с това се извърша и утопизирането

на сърцевината на Европа. Като предимно полонист, бих искала да добавя, че в контекста на тази първа фаза може да бъде вписан и Чеслав Милош с есето „Нашата Европа“ от 1986 г. (все още непубликувано на български), което доразвива концепта на Кундера от може би „най-влиятелния текст“ по темата, както сочи Бурова – есето „Отбличането на Запада“ – че Средна Европа е въпрос на духовна география, на култура и съдба. В тази посока Милош пише, че „чувствата и мислите на нейните жители стигат, за да определят менталните линии, които изглеждат по-трайни от границите на държава на картите на света“. Мисията на настоящата антологична книга е свързана с фазата на първото десетилетие на настоящия век като евентуално четиво с продължение. Озоваваме се в една Средна Европа, превърната в приятелски кръг и споделено пътуване от тримата знакови автори със сходна литературна биография и свързани помежду си. За тях, а впоследствие и за нас, тази Средна Европа е обща реална и метафорична география, „обща тема и обща памет“. Както пояснява Ани Бурова, „есетата на Яхим Топол и Анджей Сташук съдържат елементи на пътепис, а това на Юрий Андрухович – на родова хроника, на семейна сага“, а най-важно е може би подчертаното от нея съзвучие, което обединява текстовете и е основната идея в подбора на антологията. Четенето лесно прелива от едно в друго есе и ни дава усещане за пътуване с тримата писатели, може би корабно, както предлага да го усетим, Сташук. За тези, които обичат пътищата и допират до пространство и време при авторите на есета, книгата ще бъде любимо четиво.

МАРГРЕТА ГРИГОРОВА

„Средна Европа в три есета. Анджей Сташук, Юрий Андрухович, Яхим Топол“, съставителство и предговор Ани Бурова, превод Диляна Денчева, Райна Камберова, Васил Самоковлиев, изд. „Лектура“, „Бохемия клуб“, София, 2020.

Джоана Рейкоф, „Моята година със Селинджър“, превод от английски Ралица Кариева, изд. „Кръг“, 2021.

Тази книга е доказателство, че легендата около един автор може да захрани още много литературни прояви. В основата на романа са преживяванията на авторката от времето, когато работи като начинаеща асистентка в литературната агенция, представляваща Джеръм Селинджър. Въздействието на творчеството му и необичайното присъствие – по-точно отсъствие – на личността му се преплитат с разказа за израстването на героинята.

Дьорг Сонди на 75!

Поздрав към Дьорг Сонди

Уважаеми г-р Сонди!
Драги Дьорг!
Скъпи Дюри!

Зная, че твоят 75-годишен юбилей е празник за цялата българо-унгарска литература. Зная, че и гругите знаят. Но знанието не е достатъчно. Трябва да се говори за това, особено днес, когато празникът е в своя зенит. Защото именно чрез теб, чрез твоето всестранно присъствие на поет, преводач, изследовател, издател, редактор, директор на културен институт (*последният да затвори вратата*), ти си Добрият дух, Мостът на езика, Владетелят на изящната българо-унгарска взаимност. Единци са личностите по света, които като теб толкова категорично отговарят на определението *българист*, т.е. отгаден на идеята българското да проговори на унгарски така, че да не престане да бъде българско, защото в този чужд език е улучило сърцето на разбирането. Струва ми се, че всичко това е предопределено от твоето битие на *граничен човек* – роден на австро-унгарската граница, пресякъл стотици пъти границите на държави и култури, но най-виртуозен в играта с езиковите граници, със самата природа на езика, в която ти сам си езиково чудо. Днес никой не може да те следва спокойно в твоите иронично-съдбовни слизания в подмолите и на унгарския, и на българския език.

Все пак ритуалът на юбилейното време изисква да припомним известното: че си превел над 11 000 страници проза, 20 000 стиха българска поезия от над 400 автори, че сред твоите преводи се открояват текстове на възрожденска проза от Паусий до Ботев, „Записки по българските въстания“ на Захарий Стоянов, „Бай Ганьо“ на Алеко Константинов, „Антихрист“ на Емилиян Станев, „Диви разкази“ на Николай Хайтов, стихосбирки от Блага Димитрова, Биньо Иванов, Николай Кънчев, Константин Павлов, Екатерина Йосифова, Иван Панев и от много други поети. Навсякъде, където си бил на работа (главен съветник в Националната библиотека за чужди езици в Будапеща, отговорен редактор за българска литература в издателство „Европа“, главен редактор на списание „Полис“, член на редколегиата на двуезичното списание „Хемус“, собственик на списание „Напут“, директор на издателство „Напукт“ и пр.) погледът ти е наблюдавал чисто и професионално, проявявал си твоята прословута безкомпромисност на вкуса, която закриля стойността и отминава незначителното. Никой друг съвременен българин няма да забрави времето, в което ти оглавяваше Унгарския културен институт в София. Тогава унгарската и българската литература живееха под един покрив и не се страхуваха от „тайфуните с нежни имена“, които разнасяха прах и ужас по улица „Аксаков“. Твоето съставителство стои в основата на антологични сборници и авторски книги, между които трябва да се отличат антологията „Доземи“ (със стихове от 38 съвременни унгарски поети), „Бронзови мигли. 125 години нова българска лирика“ (2002), „Саморасляци и троху. Къси писания на 168 български писатели от 1980 до 2006 г.“ (2006), „Полковникът-птица. Съвременна българска граматургия“ (2009), „Ябълки. Антология на съвременната българска проза“ (2009), „Различна тишина. Двуезична антология на българското хайку“. Двете ти авторски *български* стихосбирки „Припада диагонален“ (1992) и „За ек вам“ (1996) могат да бъдат ползвани от мнозина български поети като учебник по смелост в експериментирането с лирическия почерк. Затова преводаческият ти интерес към българската поезия неизменно търси поетите на модернизма и постмодернизма, но и всички автентични автори, които носят нови идеи и нови езици.

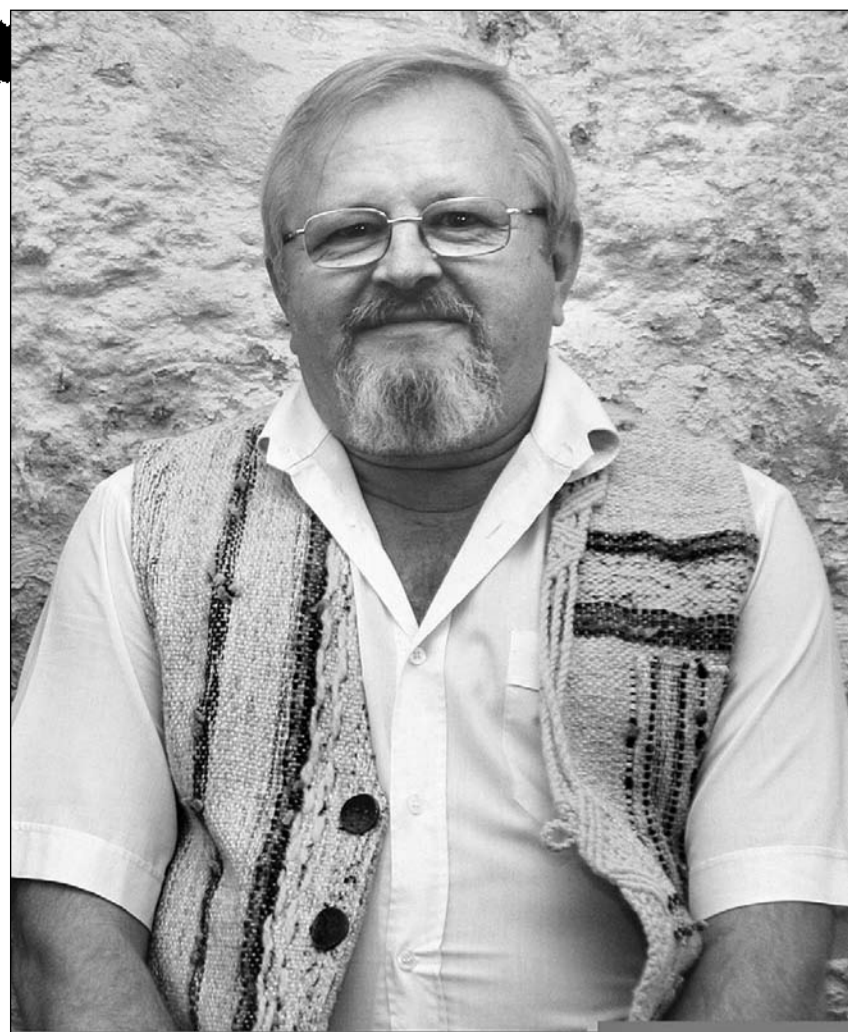
Какво още помня?

Помня, че когато те попитах дали Биньо Иванов не ти е давал навремето стихотворението си за Пражката пролет и самозапалването на Ян Палах, докато си подготвял неговата книга на унгарски, ти не каза нищо, но след няколко седмици донесе машинописен екземпляр на текста – „Балада и за бензина '69“. От твоя личен архив възкръсна едно от най-ярките алтернативни послания в българската лирика от междата на 60-те и 70-те години на ХХ век. Помня как край Рилския манастир на 12 октомври 2008 г. направихме първия международен (българо-унгарски) поетически пленер с участието на шестима поети от Унгария и България. Помня (колко и какви!) общи акции и книги – двуезичният сборник на младата българска и унгарска поезия; премиерата на антологията с българска лирика „Бронзови мигли“ в Градската библиотека на Будапеща; конференцията „Погледи върху българската и унгарската литература през последните две десетилетия“, посвещана от сборника „В курсив и под линия“; публични четения и представяния на книги Там и Тук; непрекъснато създаване на събития... Тук ще открия само частица от вечната си благодарност

за твоите жестове на лично съпричастие: преводът на книгата „Кафепоеми“; издаването в Будапеща на изследването за унгарското въстание от 1956 г. и българската литература; конкурсът за превод на унгарски на едно стихотворение в Националната библиотека за чужди езици край Дунава... Има и още. Но няма да прекалявам. Убеден съм, че много български писатели имат свои лични спомени на благодарността. Нека ги произнесат. Българската литература дължи много на твоя талант и работоспособност, на онова само твое особено качество, че дори когато сякаш нищо не правиш, продължаваш да действаш. Защото ти си действащият унгаро-българин, българо-унгарец – вездесъщият Дьорг Сонди. Бъди здрав и щастлив! Все така обичащ и обичан! Винаги гостоен!

ПЛАМЕН ДОЙНОВ

15 март 2021 г.
София – Будапеща

Дьорг Сонди – идеалният български поет

Обикновено онези, които се интересуват как се ражда поезията, се делят на две групи. Едните смятат, че поезията не може да не е породена от преживяванията на поета – дори и ако той го отрича. Другите са убедени, че поезията може да се роди единствено от груга поезия и че моторът на поета може да заработи само ако е налична манивелата на прочетените от него книги. Ще изкажа едно рисковано предположение. Мисля, че като поет Дьорг Сонди е задвижван дори не от прочетени от него книги, не и от преживяване, което може да бъде описано като нормално чудо – преклонението пред природните феномени, скръб по загуба на близък, състрадание към несправедливо страдащи хора, най-сетне – еротична любов. Машината на неговата поезия е самият български език, към който той се отнася тъкмо като към невеста – постоянно преоткрива красотата и неизчерпаемите му възможности. В този смисъл може да се каже, че Дьорг Сонди е идеалният български поет, идеалният поет на български език, тъй като езиковият механизъм при него работи на пълни обороти – със своята способност да съживява архаизми, да използва звукоподобие, създавайки звукови метафори и събирайки несъбираеми думи, да създава като машина за пуканки неологизми. Дьорг Сонди не е просто преводач на поезията на няколкостотин български поети от български на унгарски, той е един постоянно изненадан от българския език поет. Поведението му в това отношение може да бъде сравнено единствено с влюбения и с новопосветения в някаква религия. Цялото му възхищение е показано нагледно в словото му „Моят Захари Стоянов“, прочетено в Пампорово на крълата маса по повод 150-годишнината на Ив. Вазов и З. Стоянов през 2000 г. В него Дьорг Сонди припомня, че Захари Стоянов не е създал на „ароматични“ и увлекателни истории, каквито са се стремели да създават писателите, а истории на „препъващ“ се език, изобилстващ от архаизми и неологизми. За да стигне до обобщението: „Непоправен и неподправен език, бърлив и стезнат. Недодялани изречения – колко често – и от това: покоряващ, рядък чар!“

Дьорг Сонди и другите участници в Поетическия пленер в Рилския манастир, 2008

Ама как да определим заглавието на съставената и преведена от Дьорг Сонди антология с преводи на 89 български поети, „Прелетни цветя“, освен като фойерверк? Или стихове като този: „Прошка от прашка“. Уж част от хайку. Ами самото заглавие на стихосбирката му „За ек вам“, в което акцентът при разделянето на глаголната форма на три отделни думи е върху самопораждането в езика сякаш от нищото, но също и върху това как архаизмите „спят“ в живия език и само трябва да имаш ухо, а също и как в заекването ехти еком, еком за някого, за вас, казва авторът.

На Михаил Неделчев принадлежи наблюдението: „И в своите две стихосбирки на български език „Припада диагонален“ (1992) и „За ек вам“ (1996), и в множество свои слова и рецензии, той насища текстовете си с игрословици, с нонсенсови изрази, с дяволити деструкции.“ И още – Дьорг Сонди е определен като „едно израещо дете, един вечен унгарски Ното Ludens с българистична окраска, с прибалканско оперение“. И това – по повод 70-годишнината му преди пет години.

Аз бих добавил, че онези, които ще потърсят конкретните източници на поетическото вдъхновение на поета Дьорг Сонди в преведени от него български автори – от хашлашките рими на Дебелянов и Подвързачов до анаколутите и дяволското заекване на Биньо Иванов, от модерното плетение словес на Блага Димитрова до остроумния минималистичен обрат на Петър Чухов – има какво да намерят. Но истината е, че Дьорг Сонди просто се възхищава просто – дали като дете, като осенен от нова вяра селянин или като влюбен – на възможностите на българския език. И ги пренапъра безогледно, сякаш иска да създаде творби, чрез които да се преподава фонетика, морфология, синтаксис или лексикология и фразеология на българския език. Защото чужд език трябва да се преподава не само с любов, но и с чувство за хумор. То и самата любов без смях е невъзможна, но нека не изглежда, че по повод юбилей на идеалния български поет съм тръгнал да правя и заключения за природата на любовта.

ЙОРДАН ЕФТИМОВ

Повече от половин столетие

мина откак за пръв път видях Дюри край болничното легло на тогавашния български лектор Любен Бумболов. С остро око моят приятел и известен критик предриче значителна роля в литературата на студента, който тогава с бърза стъпка напусна стаята. Предсказанието му се сбъдна напълно. Жалко, че Любчо може да види доказателството за своята работа вече единствено от небесните висини. Дьорг Сонди е не само ненадминат преводач, отличен издател и редактор на вестник, но и добросърдечен, чувствителен мъж, който отглежда бодаи, за да пази душата си, защото малцина допуска до себе си. Когато преди години четирима пътувахме до Секешфехервар, докато аз си бързах сладко с поета Пламен Дойнов в града на краелите, Дюри разказа на съпругата ми горестното си детство, нечакано се разкри. Докато говореше, старият, брадат таралеж внезапно се превърна в мило, невинно и откровено хлапе, в жадуващ обич и заслужаващ обич човек, защото той всъщност е такъв.

ТОШО ДОНЧЕВ

„Човекът умря. А Бомбето остана“ „Бомбето“ по Йордан Радичков в Пловдивския куклен театър

„Бомбето“

по Йордан Радичков

Постановка Катя Петрова; сценография Рин Ямамура;
музика Христо Йоцов; хореография Анна Пампулова; ас.-
хореограф Мария Димитрова; звуков дизайн Светлозар
Георгиев; анимация Сотир Гелев

Участват Балена Ланджева, Велизар Евтимов, Венцеслав
Димитров, Димитър Николов - Шаблата, Елин Стоянова,
Ивелин Николов, Мария Димитрова, Наталия Василева,
Стайко Стайков

Премиера 6, 7, 11 март 2021 г., Куклен театър – Пловдив

каска, барети, каскети, милиционерски фуражки до пълно гологлаво отсъствие. Освен основната фабула на повестта „Бомбето“ драматургичната основа на спектакъла включва и текстове от още няколко произведения на Радичков – „Суматоха“ и „Ние, врабчетата“. Сценарият има фрагментарна структура, което предполага и монтажен принцип на изграждане на действието в спектакъла. Ситуациите разгръщат конфликта на индивидуалното при сблъсък с колективното. Пътят/пътуването (през времето и пространството) е знакова метафора, която подчинява и прониква цялата образност, натоварена с ярки асоциации и алегорични препратки към историческото време. От една страна, колективният човешки образ успява да улътни историята на Бомбето при пътешествието му през историческите превратности, а от друга – да внуши драматичната загуба на индивидуалност, изразена в основния лейтмотив: „Човекът умря. А Бомбето остана“.

Сцена от спектакъла

изграждането на ситуациите и образите. Ролята на основен поддръжник и двигател на Бомбето е поверена на актьора Велизар Евтимов, който умело и ловко носи шапката, коментира и анимира предмета. В спектакъла се откроява и присъствието и точно намерените позиции в колективните изпълнения на Балена Ланджева, Венцеслав Димитров, Димитър Николов - Шаблата, Елин Стоянова, Ивелин Николов, Мария Димитрова, Наталия Василева и Стайко Стайков, които изключително професионално и рефлексивно се справят и с индивидуалните задачи в общото.

Резултатът от органичното съчетание на различни изразни средства – живо актьорско присъствие, клоунада, обиграване на предмети, традиционни кукли, игра с думите и звученето им, анимация, музика е именно този лек и витален, „кислороден“ театър, с който винаги свързвам спектаклите на Катя Петрова.

ЗОРНИЦА КАМЕЛОВА

Проектът е част от програма „Наследство“ на „Пловдив - европейска столица на културата 2019“.

„Бомбето“ по Йордан Радичков, режисьор Катя Петрова, Куклен театър – Пловдив. Фотограф Ванеса Попова

Смяя да твърдя, че Катя Петрова е режисьор, който прави театър само когато има какво значимо да каже с него. Освен това тя не посяга към познати и обрасли с интерпретации текстове, а предпочитва да открива за публиката нови, непоставяни творби, които театрализират в различни естетически ключове с многобройни асоциативни интелектуални предизвикателства. Това определя и нейния творчески интерес към сериозната драматургична основа, която адаптира съобразно авторския си поглед към темите в произведението, както и към профила на публиката, към който са насочени нейните спектакли.

Не за пръв път в творческия интерес на Катя Петрова е текст на Йордан Радичков. Освен като асистент на Юлия Огнянова през 1990 г. тя прави откъс по „Бомбето“, където ясно се вижда естетическата ѝ нагласа и желанието ѝ да развива кукления театър за възрастни. В Столичния куклен театър все още се играят „Ние, врабчетата“ – семеен спектакъл, създаден преди повече от петнадесет години. Атрактивните ярки импровизирани кукли – врабчетата (автор Кольо Карамфилов) са сглобени от по няколко пръчки с опънат шарен плат – конструкции, създаващи асоциация с детски прашки за игра и напоящи със схематичността си илюстрациите на самия Радичков към изданието на повестта.

„Бомбето“ по едноименната повест на Йордан Радичков в Куклен театър – Пловдив е важно постижение за българския театър. Подготвяно дълго време, то доказва още веднъж актуалността и богатството на Радичковите текстове, а сценичният прочит на режисьора Катя Петрова представя един изумително интересен алегоричен театрален език. Той търси допълнителни пластове в тъканта на текста, като улавя енергиите на съвременното, без да губи мярката и да прескача към груби злободневни политически асоциации. Както подсказва заглавието спектакълът проследява перипетиите на едно Бомбе, което преминава през поредица от исторически събития като непосредствен участник и наблюдател. Конфликтът е между индивида – бомбето и тълпата от шапки (видът им се сменя съобразно историческото време). Маркер за историческия контекст е колективният

образ на множеството шапки, а те се сменят във времето – от бомбета и шапки с периферия през военни

Заличената индивидуалност като обобщен образ на съвременния човек е онзи проблем, който основно занимава режисьорския прочит, а може да се каже и че това като цяло извежда смисъла на спектакъла.

Цялостният художествен стил се формира и от естетиката на сценографа Рин Ямамура. Спецификата на нейната работа познаваме от няколко предишни представления с Катя Петрова, например плоските знакови кукли и кубистични пространства в „Цар Шушумизга“ (Драматично-куклен театър – Пазарджик, 2010), „Бурята“ (Столичен куклен театър, 2013) и изобретателната предметна среда в „Колекционерката“ (Театър 199, 2014). В „Бомбето“ предметът дотолкова превзема човека и неговата индивидуалност („Нашите шапки са нашите възгледи“), че сам той става субект, като в най-крайния вариант обема цялото сценично пространство под формата на огромно жълто бомбе. Многобройните трансформации на средата в ситуациите и умелото втъкване на мултимедийните средства в един стил показват владее на яркия алегоричен език на кукления театър за възрастни. Динамиката на действието се допълва от играта с цветовете – черно-бели и цветни петна и пространства, близки и далечни перспективи, ниски и високи планове. Сценичното оформление е многофункционално, обобщено и същевременно просто, дори минималистично – състои се от движещи се паравани с плоски ластичи, които позволяват да се разделят и извеждат пред тях елементи, върху които се насочва вниманието на зрителя, а средата представя ту движещ се влак, ту градски площад, ту занаятчийска работилница и поле. Черно-белият графичен дизайн на пространството и блендата на светлини и сенки е така използвано, че да се акцентира върху универсалността на историята, отдалечавайки се от всякаква конкретика. Безкомпромисният професионализъм на екипа и уменията му да се справи с театър тип „клоунада“ се вижда и при изграждането на сцените, в които единно се спояват музика (Христо Йоцов), звуков дизайн (Светлозар Георгиев), анимация (Сотир Гелев), хореография (Анна Пампулова) и ансамблови изпълнения. Актьорите непрекъснато сменят своята функция в представлението – те ту коментират историята като разказвачи, ту се идентифицират с ролите си и куклите си, ту са кукловоди, което засилва ефекта на карнавалност и клоунада и го подчертава с пресилени мимики, жестове, пантомима, илюстрация, озвучаване на действията на микрофон и пред публиката. В хода на действието „играта“ е водещ принцип в

СЪОБЩЕНИЕ

Честването на 100-годишния юбилей на Варненския театър беше отложено за по-късна дата

На 12 март 2021 г. Варненският театър „Стоян Бъчваров“ отбеляза своята 100-годишнина. Съгласно заповедта на Областния кризисен щаб и РЗИ Варна от 11 март 2021 г., с която се въведоха забранителни противоепидемични мерки за културни събития до 27 март 2021 г. Театрално-музикален продуцентски център Варна реструктурира творческата си дейност и отложи представленията на Драматичен театър „Стоян Бъчваров“ и на Държавна опера Варна в посочения период. Отложи се и всички прояви, свързани със 100-годишния юбилей на театъра на 12 март 2021 г., включително и юбилейният спектакъл „100!“.

На 15 март е оповестено решението на Дирекционния съвет на театъра с новите дати за отпадналите юбилейни прояви от 12 март и предвиденото за 13 март извънредно представление на „100!“. Поканите и закупените билети ще бъдат валидни без заверка. Отменянето на юбилейните събития се наложи и поради заболяването на двама актьори, както и заради предстоящите, предварително планирани турнета на театъра в София с „Любовникът от ZanziBar“ от Ели Саги, реж. Атанас Атанасов, на 16 март в Сатиричния театър и „Отело“ от Шекспир, реж. Пламен Марков, на 22 март в Народния театър. Екипът благодари за разбирането, както и за поздравленията и цветята, които не спираха да пристигат във Варненския театър в деня на неговия 100-годишен юбилей.

ИВАН ТЕОФИЛОВ НА 90

Към началото. Вътрешното слънце на детството

С Иван Теофилов
разговаря Георги Господинов

Още в началото да кажем, че това не е точно анкета и въпросник, а разговор, припомняне, споделяне. Поне ни се ще да е така, да вървим напред, към изгубеното изкуство на разговора. Това обаче е особен разговор. Разговор по време на пандемия. Как е възможно да се случи той, когато хората са отделени един от друг, не чуват гумите си, не хващат интонациите? Възможен ли е изобщо? Не знам, ще опитаме. По същия начин, по който обичайно говори поетът и писателят, пишешки писмата си до света. По онзи паметен стих на Емили Дикинсън „Това е писмото ми до света, който не ми е писал...“. Какво по-добро определение за поезията. И за изкуството на разговора със света и помежду ни, който поезията поддържа. Това е един разговор в писма, един епистоларен роман.

Започваме в самия край на януари 2021. Благодаря на Иван за поканата да направим заедно тази книжарски разговор и се надявам да успеем. Снегът в София е тръгнал да се топи, продават кокчетата на Попа, още не се е стопила надеждата, че нещата тази година ще бъдат по-добри. Но кой знае... Започваме в тревожни времена, надеждата (както винаги) е тревогата да отминне, а гумите да останат и да бъдат четени в по-спокойни времена. Спасението, което ни предлага паметта, е да се върнем назад, в друго време. Без да е ясно дали то е по-малко тревожно. Започваме с началото, с детството.

Г. Г.

Георги Господинов: Ще тръгнем от детството, разбира се. Цялото ти писане е пронизано от него и струва ми се, оттам извира тази особена светлина в поезията ти, чувствителност към детайла... Никога няма да забравя едно изречение от твоите фрагменти, където казваш: „Все още си мисля, че като отворя вратата на съседната стая, детството ми ще бъде там“. Какво е онова, което си видял и запомнил „с огромните очи на моето детство“, както пишеш... Ти си най-малкият измежду твоите сестри и брат ти.

Иван Теофилов: Чудя се как да започна този мой, както го наричаш... епистоларен роман. Май с най-отливащия му подход, откровено... Детството е единственото случило се чудо в живота на всеки човек. И първопричината за същността на всяка човешка участ. Съумеем ли да го съхраним, интуицията ни го превръща в неизбежно г о б р о с ъ с е г с т в о. Готово да ни се притече на помощ, да ни освети, да ни възроди и върне към себе си в мигове, когато назира вкусът ни към живота. И сега, във възрастта на активизираните спомени, е като вътрешно слънце...

Аз съм четвърто дете на родителите си. Помня от малък мъвата, пръкнала се из роднинските приказки, че уж през бременността си с мен майка ми е правила опит за аборт. А тя беше толкова привързана към мен, вярваше ми, само на мен се доверяваше за всичко. На кошмарния ѝ труд в онази допотопна консервна фабрика през сталинските години дължа следването си в театралното училище.

От три до десет години беше разликата ни с брат ми и сестрите ми. На една моментална снимка уличен фотограф ни е щракнал с големата ми сестра в „Цар Симеоновата градина“; на снимката изглеждам като греботък до масивната ѝ стойка. Пък и общуването ми с Райна, Кольо и Васа беше едно такова, никакво. Брат ми беше луд по моторите и по цял ден с едни дългичи, негови връстници, се надбягваше с моторетки по единственото асфалтирано шосе тогава, Пазарджишкото. По някой път, като ме водеше да се къпем в Марица, крачеше с такива кралимарковски крачки, че пъхтях като пале на двайсетина метра зад него и зверски ми крещеше: „Тичай бе, пишлеме такова! Хайде бе, паяк!“ Беше възмъжал и грубеенето си възприемаше за мъжество. Райна беше влюбена. Веднъж я бяха накарали да ме гледа и беше побесняла. Накрещя ми се, изкара си яда на мен, хвана ме за ръката и сприхабо ме повече към Бунарджика. Там при скалния водопад, до циментовите пързалки я чакаше един смутен младеж, бъдещият ѝ съпруг. Най-вече досаждах на малката ми сестра Васа, която с едни близначки от махалата още играеше с кукли и парцали. За да не им преча, бяха ме обявили за „баща“ и ме пращаха да работя в „магазин“. И аз, ца не ца, отпах в задния двор с

на стр. 12

Иван Теофилов на откриването на Софийския международен литературен фестивал, 2016. Снимка Марица Колчева

Иван Теофилов

Празник

Това желание да слушам други – прости и хармонични гласове на хора без суета и угризения; това все по-спохождащо желание да слушам ненакърненото им битие...
Насядали на дървени столове на двора край залязващи дървета, сестрите ми с децата и мъжете си, досуи като на снимка, чувстват моето присъствие с възбудата на празник. Безброй неща ми спомнят... Цъка глухо часовникът, потънал в тъмнината на кухнята с прозореца отворен. Децата с ококорени очи учудено ме гледат. С весел шепот пленителната струя на чешмата охлажда пънеца. И силуета на майка ми израства причудлив в изгледия внезапно летен огън там, в дъното на двора. Притъмнява. В свечереното небе ползват далечни, бистри, розови звезди. Потракват съдове на масата. Изтичва по стълбите най-малкият. Запалва на двора лампата, наплота от мухи. И озарени гласове и погледи припомнят моето желание, това желание съвсем да се изгубя в неназовимото, сърдечно име на този вечерен, случаен празник.

Ефес

„Йония... Андрокълвия митичен век...“ – суфлира ми това абсурдно зрелище из туристическия ми обход. Съгъстено негодувание на разорен театър, с тъгата на един прасвят, превърнал руинната си самота във еждневието... Постлана с грапави, несъразмерни плочи, настръхва с първобитния си гланц от спомена за колесници втурнатата улица. Стърчи със своя зрелищен абсурд откъсната фасада от антична сграда, с витийски жестове на статуи и с бдящо гуцърче в една от каменните длани. Самотен мраморен портал прохожда в нехаен интериор на издивял шубрак и зейват множества отходни клекала

на обществен нужник... Ефес, онзи, с хекзамерите на Омир и с реката на Хераклит... в брутално поломена реалност от конкретни пепелища, с безмилостно

напусната
съдба...

Валорис

Във всеки двор – гърнчарска пещ. Домаините вулкани на Валорис бълбукат и така ме забавляват! Нестройни, млечнокърпави, струящи и разстлани – старинната си графика прочувствено създават.

Декорът на Прованс. Кокешки цъкват, ровят, разпиляват подробностите на боклука. Открехната врата – и осенен уют на двор с изрядността на прости сечива.

И хълмът дърпа този град, повехнал и пропукал, с порутени балкони и сакари катедрали, с безбройни криви улички (как само е усукан!), с нагъсто рекламирани гърнчарски идеали.

Магични шарки! Чудната потребност на човека да украсява съдовете си: сърца, слънца, цветчета... И Пикасо е пребивавал тук в сърдечен допир с тоя наивизъм! Край грапави лица, ръце и сред раздумки с провансалско вино. Затуй

най-хубавите си неща в градчето е оставил. И в центъра на Валорис – като съдба в средата – един природен мил мотив животът е забавил във вкаменената любов на „Старецът с козата“.

Припреди веселяци ни обсаждат: „Пабло вечеря у мен... Пабло се учи от мен... Идете и се уверете...“. И отиваме...

Коцунство ли е: древната велика базилика се е превърнала в музей. И още от вратата, обхванал ниските стени един триптих ни вика – в средата с „Гълъбът“, встрани с „Мирът“ срещу „Войната“.

За да живее Валорис! Защото той е естетически обект, застанал по-високо от всяка демонстративна храброст. И защото тоя страшно страшен съд, жестоко деформиран, с бикоподобни същества върху човешки кости затъмненият Валорис е остро провокиран и ВНЕ не мислете, че сте му случайни гости!

Южна Франция

още на стр. 13

ДУМИ ЗА ИВАН ТЕОФИЛОВ

Признание

Обичам поезията на Иван Теофилов и знам защо я обичам. Защото е цивилизована, естетична, сетивна, чувствена, атмосферна, непредумишлена, интелигентна. Защото тече като гъсто вино, като лавандулов мед и като смола. Защото не се обгражда с брегове, а все пак винаги има русло. Защото с всяка своя любовно изваяна дума ти казва: „Аз съм поезия, аз съм по-висока от делника“ – без да го казва с думи. Защото не се снижава до теб, за да те спечели, а те извисява до собствения си ръст, стига да можеш да се изправиш. Защото преди да си поемеш гъх, те изпъва със себе си и се надига с издайническа влага в очите ти. Защото е по рождение имунизирани срещу преходните мутации на модите. Защото е неподатлива на промените на глобалния и местния климат и на възрастта. Защото от най-ранните си дни до днес този поет безпогрешно разпознава в мига вечността и като древните египтяни и траките гръзва да продължи света в непомръкващи образи, та да пренесе със себе си във вечността цялата подвижна многообразност на един-единствен миг, докато накара вечността да оживее.

АЛЕКСАНДЪР ШУРБАНОВ

За езика и радостта

Тук повечето истински възхити са тайни и приглушени, не публични. Вероятно от страх да не се разочароваш, да не предизвикаш злото, много хубаво тук никога не е на хубаво. И все пак...

Наскоро препрочитам отново цялата поезия на Иван Теофилов. И пак се изумявах как в стиховете му има толкова връхлитащо величие от образи, как непрекъснато сияе онази топла медитеранска светлина, извираща от необятната география на детството, на едни други сетива. Иван Теофилов успява да пренесе в поезията си онава, което само като деца сме умеели – възхита от непрекъснатото чудо на света. Онава мимолетно чудо, което се случва в часовете на деня, в следобедите, когато слънчев лъч попадне върху стъклената фруктиера или запали един пръстен нейде край Босфора. Тази разбърбрана светлина, да, синестезията е вярна, в която ще чуеш и видиш глъчката на лампите, разбърбането на един пролетен тротоар, на махалата, на съседната стая, в която се чуват гласовете на близките...

В тази държава на преимуществено млади гении, на поети внезапно проблеснали и отишли си рано, физически и метафизически, убити, самоубити или самоизчерпали се, малцина са онези, които носят кръста си достойно през целия шпалир от години. Още по-малко, на пръстите на ръката са тези, които са минали през несгодите на три епохи или държави (и трите в извместен провал) и не просто са оцелели, не просто са се запазили с „непокъснати способности“. Има нещо по-трудно от това да оцелееш и се спасиш след всичко преживяно. И то е да не прокълнеш живота. Да приветстваш, след всички загуби, чудото на живота, неговата непомръкваща светлина. Да я търсиш със „стоицизма на децата“. Тук нямаме родови гербове, но на Иван-Теофиловия поетически герб биха стояли наистина подобаващо думите на Уолс Стивънс, които прочетох за пръв път тъкмо при него. „Радостта и Езикът са моят господар“. Радостта и езикът, радостта от езика и езикът на радостта.

Ние, неговите ученици, ако можем да се наречем така, тъй рано уморени, гневни и мрачни (тук е лесно да си мрачен и гневен), би следвало да изпитаме леко неудоволство. Иван Теофилов обаче умее да окуражава и да дава криле. Това също малцина умеят. И тук отново ще намесим радостта. Просто защото той умее да се радва – както на сокола и симетричната му изповед, на улици и градове, на стаи, пръстени и фруктиери – така и на внезапно попаднал му стих от друг негов събрат. Прочетете как е записвал на пишещата машина за пръв път първите стихове на Фотев, карайки го да ги рецитира и така се ражда Фотевата стихосбирка „Баладично пътуване“. Спомнете си, вече от личен опит, как се е радвал на ваши стихове. Няколко поколения

поети от 80-те насам
гължат на Иван Теофилов
тази най-важна първа дума
за стиховете си. Той е този

деликатен и добронамерен баща на поети и баща на поетики. Висок учител, учител във високото, не от онези, които после ще се обърнат срещу учениците си. Тайният ни и явен насърчител в език, стил, вкус, деликатност, аристократизъм на живеенето и писането. Тази бликаща щедрост е нещо, което следва да възпитаме в себе си в нашето общуване с по-млади поети.

Иван Теофилов е поетът, който остава голям, различен, неформатиран, странен, бяла врана, слон в стъкларски магазин, и неписан (за това специално благодаря) в никоя фамилиарно-кръчмарска маса.

(Лична скоба. Имам щастието да бъдем заедно тези последни трийсет години и когато ми е било най-тежко, да получа негово писмо, няколко думи по мейла или телефона, които да ме окуражат. Само той и един негов съименник поет са хората, които не са пропуснали да прочетат и кажат дума за нещо, което си написал или друг е написал и им е харесало. За да затворим тази лична скоба, ще кажа, че бих искал да остарявам като Иван Теофилов – талантливо и красиво, с достойнство. Толкова.)

Честит юбилей, Иване! Колкото и неюбилеен да си. Продължавай да ни учиш, с поезията и с осанката си, на всекидневното чудо на живота. Това, че те има, прави света по-лек и поносим, все още недокрай разوماгьосан. И благодаря, че никога не ни разочарова. Пътеката е същата пътека...

ГЕОРГИ ГОСПОДИНОВ

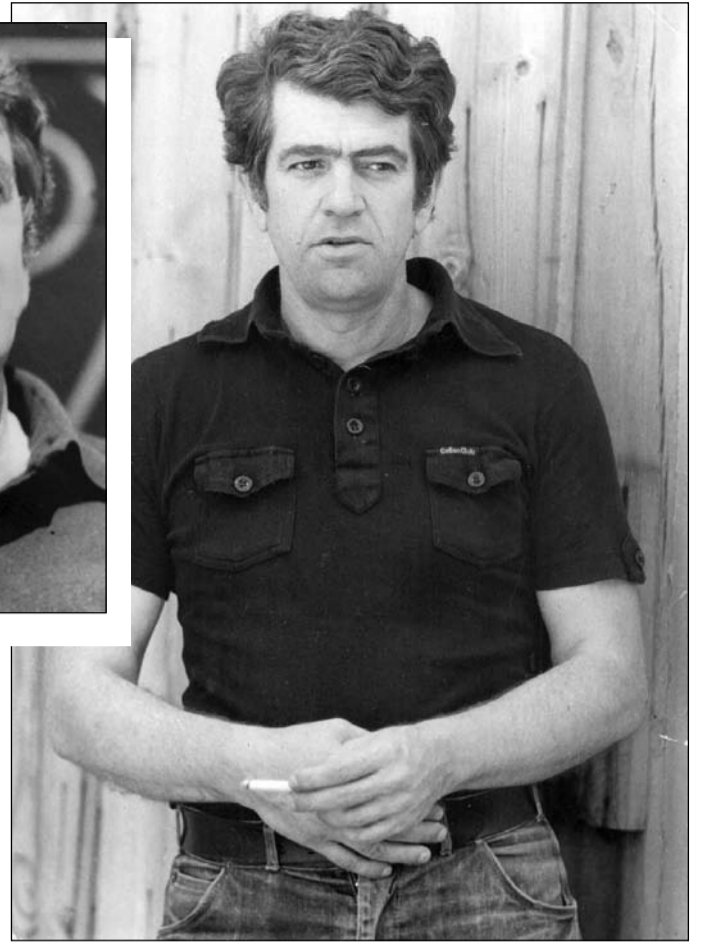
Трудно ми е да говоря за Иван Теофилов, защото искам да кажа много, а чувството, което винаги остава, е, че съм казал малко. Налагало ми се е да преодолявам тази трудност често пред публика – на неговите четения, представяния, срещи с читатели. Но да говориш пред много хора винаги е по-лесно, отколкото да говориш пред един.

Затова съм се смущавал в разговорите ни през годините – едно на ръка е нормалният, леко сковаващ респект към любим автор, който сега срещу теб в момента и това ти изглежда направо сюрреалистично. Но какво да кажа на своя учител и редактор, на поет, живял, изстрадал и опознал три България – Царство България, НРБ и днешна България, която с напращиво (и закономерно) чувство за вина вече му отдава дължимото като творец? Искрено се надявам тази България да съзнава каква привилегия е да има все още живи големи поети, които я наричат свой дом. У нас те са няколко (броят се на пръстите на едната ръка) и мястото на Теофилов сред тях е безспорно.

Парадоксалното е, че самият Иван сякаш усеща същата трудност – той избягва да говори за себе си, избягва да бъде темата, да се изкарва жертва (тук се родее напълно с Бродски, когото превежда). При него напълно липсва този плакатно-изповеден маниер, запазена марка на толкова познати имена. Показателно е, че автоантологията му „Вкусът на живота“ е тънка книга – защото той е направил естетическия избор да каже на читателя точно *това*, не да му каже *всичко*. А мемоарната му проза е *par excellence* биография през ближния, помнене през общение. „Гласът на тишината“ (ключът е в заглавието!) не е някакво суетно възглеждане в огледалото на миналото, а спомени, пълни с портрети на Другите, личностите, белязали светозледа на разказващия. Предан на фланьорската си натура, на номадското начало в себе си, пътувал много заради отдадеността си на театъра, пребивавал в пъстротата на най-различни творчески компании (на художници, на театрални), Иван Теофилов е изминал наистина колосален път – и времево, и пространствено. И на фона на всичко това е избрал да помни своя живот изключително през Другите.

Не зная дали съм успял да прихвана нещо от това достойно победение, но със сигурност ще помня своя живот през общуването си с хора като Иван. Мисля, че постепенно успях да разбера и мотивацията му – отказвайки да говори за себе си, той ни говори *от* себе си. Навярно това е неговият особен стоицизъм. Не римски и не гръцки (може би трябва да го наричаме Пловдивска стоа?), познат ни добре от стихове като „жертви няма – жертващи се има“.

Има и различни типове умни хора на тоя свят. Уви, по-разпространеният е и по-неприятният: този на интелектуалния тиранизъм, който се старая да те смаже с ерудицията си и да те накара да се почувстваш малък. Не ще и дума, той прави това заради собствените си духовни дефицити.

Иван Теофилов. Снимки Личен архив

Вторият тип е много по-рядко срещан и съм изкарал истински късмет, че познавам такива хора начело с Иван Теофилов. Спомням си първото гостуване в дома му преди години (бяхме с поета Владислав Христов, носехме му ръкописи). Иван ни посрещна и заговори с нас за любими автори и произведения с една увличаща разпаленост, по-младежка, по-непогправена и духовита от нашата.

Когато сте в една стая с такива хора и слушате думите им, всичко придобива нов смисъл, дори, „забравените вещи“, „фруктиерата“ и „стола“ – оглеждаш се за поезия в интериора, сякаш си влязъл в стихотворение, а не в хол, виждаш мотивите и цитатите навсякъде... Иван кара събеседника си да се чувства умен и значим, обогатен и смислен, защото не поучава, а самото му присъствие е пример. Ако трябва да се формулира по-елегантно, мисля, че го имаше някъде у Шекспир: „not only witty, but the cause of wit in others“. Или нещо такова.

Иван Теофилов знае по-добре от нас, че нито поезията, нито животът се нуждаят от много помпозни думи. Затова ни напомня: „Светът е отзивчив и всеотдаен, / когато укротим бърбавата си същност“. Ще се опитам и този път да последвам съвета му, но преди това съм дължен да кажа – благодаря за стиховете. И благодаря за най-важната насока – че пътят на поета, въобще на всеки, който се е осмелил да нарече себе си автор, е *строго индивидуален път*. За да го следваш, е нужна постоянна работа по рафиниране на вкуса, нужен е усет към дистанцията. Този път е встрани от колективните кръсъци, от непрестанното жужене на рояка от посредствености, встрани е от „злорадството на времето“. Иван Теофилов показва къде се ситуира фигурата на поета, каква е истинската ѝ тежест, какъв изобщо е действителният образ на българския интелектуалец. Той направи това, на нас ни остава да четем. И да не забравяме, че дълголетие на поетите е богатството на един език.

ИВАН ЛАНДЖЕВ

Иван Теофилов, строителят на езика

Чета и препрочитам Иван Теофилов, защото вярвам, че така се посрещат рождениите дни на любимите поети – с четене и препрочитане. А сега не просто идва рожден ден, а се спуска юбилейно време, когато въздухът започва да звъни от спомени за срещи, стихове и други присъствия.

Чета и виждам защо възприемам Иван Теофилов за един от незаменимите ни поети на XX и XXI век: заради лирическата археология, преоткрила българската античност; заради събудените културни пластове на Пловдив и хоризонтите на тракийския свят; заради дискретното противопоставяне на своето лично „човешко време“ срещу „политическото време“... И разбира се, заради небесния градеж от слово и въздух – създаването на различен, средиземноморско-български поетически език, на *ново антическо писмо*.

Как го е постигнал, питам се. Как е успял да бъде такъв! И то тъкмо през 60-те и 70-те години на миналия век! Какво точно е сторил, за да успее на онзи политически и езиков ужас, който заблеча почти всеки бъдещ поет в подножието на тоталитарната пропаганда? Как е затръшнал вратите на сборници

като „По железния път“ (1949) и „Работническо творчество“ (1951) и просто е решил да не позволи да бъде употребен като „ударник на соцреализма“ или „трубадур на партията“? Всичко наоколо се е опитвало да го произведе в млад автор на социалистическия реализъм, но той е намерил сили да се раздели с онзи ранен свой псевдоним – Иван Свежин, за да се върне към истинското си име – Иван Теофилов. Тази тиха победа над Иван Свежин осветява пътя на големия поет Иван Теофилов.

Роден в година, според която спокойно е можел да попадне или в „бригадирското“, или в „априлското поколение“, той не се присъединява към нито едно генерационно котило на НРБ. Казва, че един ден е влязъл в разпадащата се, полуразрушена книжарница „Чупев“, за да открие „прокълнатите поети“ от разпродаващата се бивша домашна библиотека на Георги Михайлов. После – руските лирици от Сребърния век, после – всичко онова, което го е извело от сталинско-димитровско-червенковската епоха, за да попадне в други светове и времена. И да започне своята дълголетна работа върху поетическия език – ред по ред, стих по стих, книга по книга...

Днес делото му отива някъде надолу – в пластове на времената, но и някъде нагоре – в небесата на паметта. Истински вертикал на паметта, изваян от „спомени на кръвта“, от звукови и културни усети, от слово, което ромоли от устни към устни. Вдигам очи и виждам: Иван Теофилов е там. Стои изправен на върха на езика.

ПЛАМЕН ДОЙНОВ

и пример. Такива са били и неговите спасени в планината стихотворни мигове. В по-късни негови неща съм разпознавал повече от собственото си угнетение и раздразнение, но нямам таланта на Иван да го рафинирам така. Творби като „Столт“, „Фруктиерата“, „За гъби“ са в най-вътрешната ми представа за това какво е литература изобщо. „За гъби“ за мен е и най-хубавото любовно стихотворение. Иване, желяз ти цялото богатство от време! И благодаря.

МАРИН БОДАКОВ

На Иван Теофилов дължа въвеждането ми в „официалната“ литература. Едва по-късно осъзнах различните характеристики на този процес. Докато за мене, а предполагам и за другите „въведени“, той беше механиката на напускане на самиздатските свободни полета, за поява на оразмерената публична литературна сцена, то за Иван Теофилов е бил част от неговата неуморна, неотклонна мисионерска работа по завоюване и утвърждаване на нови духовни територии. Въщност именно тази работа, а не отделните ни книги е следвало да стане нашата първостепенна задача, осмислящото виждане. Така качването на сцената не е качване на сцена, а слизане под земята, близане в пещерите на думите, пускане по бързеите на понятията, скачане в пропастите им, преминаване под слънчевите им гъби. Но само изглежда, че правенето на текст е някакво непоследователно и необяснимо съединяване на думи с думи за постигане на максимален и бърз ефект. На първо място, утвърждава Иван Теофилов –

своя забранена зона, която все избягва да прекрачи“. Оттук е и откровената неприязън към маниерността, и поразителната прецизност на наблюдението, и категоричната сигурност на оценката. Може ли да се даде по-ясно и по-вярно определение от това: „Съдържанието и формата са един процес. Само доброто съдържание притежава оригинална форма“? То въпреки е относимо не само към творенето. По-скоро относимо е към него, доколкото е относимо към индивидуалния облик на духа. Тъкмо това придава на личността действителна публична тежест – и действителна тежест на думите ѝ. Например тези: „Както и да се гърчи, страната ни трябва да заеме мястото си в моралната карта на света“. Проправям си път – ретроградно – през разменените съобщения и безценните за мен разговори, през неговите записки и стихотворения към този разнообразен, множествен, многолик, но монолитен човек. Благодаря за „градския ум“ и за квантите „споделено битие“. Отварям кипарисова кутия с надпис: „На Боряна, с пожелание все така да се интересува от поезия. Иван Теофилов. 18.XII.84, София.“

Интересувам се, Иване. Все така. Благодаря ти!

БОРЯНА КАЦАРСКА

Била е някоя от първите вечери

на октомври 1996-а. Вероятно топла вечер, защото в студа човек бърза да стигне целта си, а ние сме поизостанали от основната група. Вървим по някоя от стръмните старозагорски улици, Иван ме разпитва с любопитство за живота ми. На 19 съм и не мисля, че има нещо, което непременно да си струва да се каже по въпроса. Внезапно спира край ограда, над която е избуял зравец, помирихва го с неподправено удоволствие, откъсва листо и ми го поднася. Жестът моментално премахва и бездруго непристъпващата при него граница между големия поет и начинаещия му спътник, между възрастния мъж и хлапака. Зравецът попада между страниците на „Геометрия на духа“, върху стихотворението „Извор“ и от тогаба не е напуснал книгата.

Вероятно листото е причината известно време да пропускам препрочитането на това стихотворение, да приплъзвам поглед по двете страници, които то заема, и някак да го сливам с жеста на поднасянето (още повече че в следващото стихотворение, сред задъхания август, се появяват и едни „къдрици от зравец“, увенчаващи случката). Това, сега си мисля, не е било толкова погрешно, защото поезията на Иван, тази необикновена сърдечна светлост на стиха му, е неотделима от самия него. По-късно ще започна да го разбирам. Ще видя в ясно изградените му фрази мозайката на паметта, от чиито парчета струи особена едновременна ведрост. В конкретното стихотворение мозайката е сребристо чиста. Ведростта може би се дължи на това, че в тази едновременност, сглобяваща изумителни картини, няма място за йерархията на личната линеарност. Въображение на юноша, „което из сетивата на света се губи...“ се отнася както за младия поет, така и за Иван на деветдесет, за самия извор на поезията. Затова тук са и чучурът на скръбта и радостната първопричина, и ролят на изобилието, и уроците по чистота. Тук духът е важен и той е един и неизменен – възвисен и любопитен, поднасящ даровете си с детска искреност.

ИВО РАФАИЛОВ

Провиденчески мотив

... откряването на нещата...
Иван Теофилов

Докато две гугутки с птичи думи си изясняват що е мораториум, в ливадите – тревясами аеродруми – глухарче парашута си разтвори.

А сякаш правейки прозрачен намек, през сините пролуки на дървото пробяга слънчев лъч – навярно там е просветнала душата на доброто?

Заничайки в незримото, което прозира вече в процеите на небето, самият аз отвътре се избистрих.

Невидима ръка изтри ми очилата и между клоните видях – пчелата витае като дух на алтруист.

ИВАН ЦАНЕВ

11

Иван Теофилов. Снимка Личен архив

Амфитеатърът на светлината

Иван Теофилов има свой собствен глас. Този глас - в „Амфитеатър“ и в „Град върху градове“ – беше особено важен за мен в етап, когато у нас доминираше поетиката на постмодернизма и лингвистичните флиртове с Възраждането, през Ани Илков до Г. С. Раковски, бяха мода. Но аз виждах трагизма на Ани, не изривостта му. Сондата на Теофилов работеше встрани. Тя, разбира се, произваше Възраждането, но стигаше много по-дълбоко - в античността, в една местна, пловдивска античност, която дълбоко ме вълнуваше. Детството на Иван (прочее, връстник на баща ми) беше минавало, когато са строили амфитеатъра – не през триисетте, а преди хилядолетия. От боядисаните статуи днес беше останала само и единствено белота.

Във времена на тотално - и много самодоволно - усъмняване в доброто у човека, изобщи в човека, у Ивановите стихотворения откривах негова неизменна, несвоевременна същност. Както се задушавах, изведнъж откривих простор. Лъчезарен простор. И в съзнанието ми изникна понятието за калокагатия, което в ранните си студентски години открив у Лосев - онова спокойно равновесие между доброто и красивото.

Днес, десетилетия по-късно, си давам сметка каква вътрешна работа е коствала на Иван Теофилов тази великодушна представа за Човека. И как тоталитарното управление не е имало мощта да узаси копнежа му по благородство. Чрез стихотворенията той е культивирал самия себе си, превръщайки се в мизерията на епохата в лично величие. В антична светлина, в която всички неща проявяват търпимост помежду си, а Човекът иска да се самоусъвършенства съобразно своите норми и идеали. Защото това е поезия на културата, високата култура, превърната вече в безусловна органика. И щастливо сливане между история и география. Тези две книги на Иван Теофилов за мен са били и утеха,

създаването на текст е поемане на отговорност към другия. Ако в края на текста не виждаш лицето, очертанията на другия, а виждаш отново себе си, то значи, че текстът не е излязъл от тебе, останал е там и там ще стои. Ти си средството, което непосредствено създава текста, но той не е само твой плод, не е единствено твой продукт. Текстът е част от усилията на една безкрайна, неуловима редица от създатели, които минават през него, всеки посвоему и всеки по своето си време, за да отпласнат още по-нататък препятствията пред духа. Сам по себе си, текстът е вещ и като всяка вещ той погива рано или късно, колкото и голям и непреходен да е. Това, което не погива, това, което остава, е нещо около текста, нещо отвъд и през него, по-точно отвъд думите, посредством които е направен. Но, учи Иван, ако думите не са достатъчно добри, пределно добри, когато останат сами, отделени от тебе във вече завършения текст, то те няма да имат силите да се преборят за самостоятелното си съществуване, ще станат все едно че ги е нямало. Тогава ще се окаже, че ти не си изпълнил задачата си, твоята единствена част от общата задача.

ИЛКО ДИМИТРОВ

Varius, multiplex, multiformis,

натрапва ми се императорската фраза и запреща пътя ми към „няколкото думи“ за Иван Теофилов. Наистина: „През живота си какво ли не съм правил – пишех и превеждах стихове, измислях и поставях пиеси. Всички тези дейности са ми скъпи и ми е трудно да ги разпределя по вълнения и стойности. Вършех ги, когато им идваше времето, но винаги всеотдайно и с пълна ангажираност...“

Би трябвало да се добави: осмелявах се, съпротивявах се, понеже го изискваше времето, подкрепях, винаги всеотдайно и с пълна ангажираност. Такова напрегнато отстояване е възможно благодарение на изстрадана бистрота на духа, навестявал и „онази

ИВАН ТЕОФИЛОВ НА 90

И.Т.: Ортамезар, ах, Ортамезар! Този осъществен и възлюбен ханаан на пловдивските евреи... С баня „Корона“ (турския Емине хамам от XV в.) и кръжачото ежедневие с безпородна мешавица от бит и нрави. На северната страна на банята бяха като зелени прочутите ортамезарски зарзаватчийници, с изнесени навън сергии. С винаги пресни зеленчуци, набрани още в ранни зори от близките Марашки бахчи. Истинска радост за очите... От години бяха в плътно съседство, но не се конкурираха, алаши-веришът им вървеше и до вечерта сергии оставяха на голи дъски... От южната страна на банята се ширеше един калдъръмен площад. Пиацата, с буиите пазарлъци на каруцарите. Пюрултията им траеше най-много до час. Станеше ли пазарлъка, каруците им препускаха накъдето ги понесе късметът. И на калдъръма бай Атанас вече раздуваше скарата. Редеше върху опърпаната розозка паниците с аломато, накълзания лук, черния пипер и маджаноза. Пресягаше към каймата в легена и плескаше в дланите си бабаджанските кюфтета. Носеше се слух, че уж бил пловдив в шепите си, но кюфтетата му бяха кулинарна фантазия и се харчеха като топъл хляб. Скарата му непрестанно димеше, лумваха пламъци и се вдигаше такъв гуман, че ще речеш, че е станал пожар... Из пушеците притичваше салепчията Рамадан с потракващите гломчета и кашлящия упрек: „Вай, вай, Атанасе!“ Отпускаше гломчетата на един претъркалян отнякъде плосък камък в другия край на площада. Край гломчетата му винаги имаше мющерии. „С канела или саде?“ – питаше учтиво всекиго поотделно Рамадан. Изплакваше един и същ филджан от едно скроено по त्याлото му и закрепено на колан тенекиено казанче с канелка, и отново го пълнеше с топлата балсам на салапа. И часове ечаха в напревара сърцатите викове: „Айде на печените кюфтета! Само при Атанас!“ „Салепчията, салепчията, ей, машала!“... И после главната ортамезарска улица, провинциално големиша се с един занемерен проспект от двуетажни и триетажни сгради с изпокъртена мазилка и небрежно претърпкани еврейски магазини ... килими, грехи, платове, пирони, конски такъми, стъклария, сирена, маслини, риба, плодове, пантофи и... още какво ли не можеше да се види в изобилието на моя търговски бюлджок. От прозорците се носеше постоянна воня на шарлан, на пържени патладжани. И по протоарите се нижеха налякалите санджчета-сергии на семкаджиите... Евреите бяха кротък и трудолюбив народ. Вечер не се отбиваха в кръчмите. След работа се прибираха у дома. В събота не работеха и не паляха огън. Подготвяха печките от петък и в съботния ден викаха някой от съседите, българин или турчин, да ги запали. Бяха толкова свикнали (както в оня стих на Базряна) с „техните лица, души, живот“. Като дете не можех дори да си представя друг свой свят. Без да виждам тези хора. Без да чувам този безпримерен шпаньолско-български говор, без да бъда в делниците, в празниците им и без да ме примамва напевният вик: „Тиквароо-медароо“ на уличния продавач бай Аврам, който ходеше напето и носеше факирски на главата си огромна гървена тава с печена тиква. Та само един комшулук ме делеше от всичко това. Само да се мернеш

на двора и вече чувах: „Венаки, ежико! Ела бе, детенце, ела при нас, миличко...“. И тичах и се хвърлях в презгърдите на двете госпожици Естер и Зелма. Не знам някой да е получавал толкова шоколади и толкова целувки в живота си... Този мой шарен и разнолик Ортамезар!... Не, не мога да не спомена и пазара на дините, тази слава ортамезарска атракция. До магазина на Нусим Парго имаше открито място. И там в края на лятото се стоварваха планини от дини. Пловдивчаните викаха на дините карпузи. Най-тачени бяха мечкорските карпузи, тъмнозелени, продълговати и с бели ивици, а вътрешността им беше червена захар; чичо купуваше от тях по цяла каруца. Из множествата им камари се носеше неизтощимо рекламният вик: „Режу-гава!“... Карпузите не се теглеха, продаваха се на око. Ако купувачът не одобряваше цената и обрънеше гръб, продавачът се провикваше след него: „Стои бе, човек! Колко гаваши? Даи си ръката!“... Да, и неизличимият спомен от баня „Корона“ (както малък майка ми ме водеше в нея, а после ходех и сам), стимулирал ме да напиша едно от ранните си стихотворения. Надявам се преживяната му атмосфера да допълни и упълзни разказа ми:

Турската баня на Ортамезар

*Дълбоки, приземени катакомби,
избухващи с огромна, млечна пара.
И ето че кварталният Адам
към Сътворението се завръща,
понесъл с огушителни нальми
отвикналото си себеподобие.
Зад матовата пелена прозират
тела в усърдни хигиенни пози.
Шуртят чеми в елипсовидни курни,
прелели от безгрижни наводнения,
и изтървани тасчета отекват
с изстрели, жестоки резонанси.
Навсякъде говорят, но не чуваш
отблизо тези акустични думи
и погледът ги търси във кубето,
където просиялата розетка
пулсира с надребнени стъклци.
Но изведнъж в избухналата пара
потъват думите, а стъклциата
в къбящия се дим фосфоресцират
с обезцветен копнеж и зрящо ехо
сред млечната тъма... И поир миг
през излетялата мъгла в нарочни дупки,
на тънко окаденото кубе –
възвърнати, изгряват стъклциата
сред своя фигури, магичен кръг.
И преизпълнен с благодарни думи,
се вирам из старинния хамам,
в бита, в движенията, озарени
от пещи чеми и прости жестове,
от древна и човеишка тишина...*

Г.Г.: Приягоха ми се тези бабаджански кюфтета и ми се дори салап, докато четях, много вкусно го помниш. Детето си има сетица за всичко, всичко е като за първи път. А спомняш ли си първите си детски страхове? Как се оправяше със страшното тогава и после?

И.Т.: Ако ти кажа, че бях доста бойко дете, няма да повярваш. Баба ми разказваше една безумна, измислена от нея приказка, за да не влизам в избата, защото много ме привличаше тайнствеността ѝ, често я посещавах и се ровех в струпаните из нея вехторици, търсейки съкровища... Разправяше, че някакъв караконджул живеел там, разпярал коремите на деца, изваждал им червата, навивал ги на една каца, търкалял кацата и викал: „Скърънкане, обиколи избаааа...“ „И кацата скръц-скръц, скърцала и обикаляла цялата изба...“ – опитваше се да имитира караконджула баба и ми се пулеше в лицето... Но въпреки начумерените ѝ плашила, влязох (за всеки случай с тояга) в избата, да го видя аз моя караконджул... Някакво опонентство непрекъснато ме е владеело в живота. А в тоталитарния режим се беше засилило. В Бургаз всички бяхме на нож в защитата на оня театър на съмишленници със знаменитата четворка Юлия Огнянова, Леон Даниел, Вили Цанков и Методи Андонов. И помня едно яко спрекване, което имах с първия секретар на партията гр. Стойко Негелчев, който се беше разгневил за брадите и косите на актьорите ни. И аз, хлапак на 26 години, стоях наежен срещу този тоталитарен гървенияк и крещях: „Добре де. А защо тогава сте окачили в кабинетите си портретите на Марк и Енгелс с оняя могъщи бради до пъпа?“... Или в Централния куклен театър, преди едно заминаване на театъра в Мюнхен. Искаха да съкратя двама от актьорите в спектакъла, кошто имаха по-малко задачи, за да бъдат заместени не помня вече с кои лица от Градския съвет и Министерството на културата. И се бях развикал: „Ние професионален театър ли сме, или екскурзия ала „Балкантурист“?“...

*Начало на един по-дълъг разговор с Иван Теофилов,
който ще бъде издаден, когато е готов, от Фондация
„Комуниат“.*

Иван Теофилов

През Русия

*И споменът отново ме загръща
с уютността на руските купета,
в матовия сумрак чаша чай
с гравирани лъжичка,
а в прозореца –
малиново-трептящо, течна слънце...
Русия, да... като подвижна живопис –
със сняг, с горички край калаени реки
и с тичащия еховит простор,
разгънат върху баса на Шалапин.
Случайна гаричка. И тъотка в плетен шал,
с циментирани крака във валенки,
матрьошка, продава жълти ябълки.
И пак
Русия с хермелинова неметка, сняг и сняг,
далечини с необозрима руска зима...
Напрегнато се струпват изведнъж
постройки, златни куполи, небе
със северно сияние, вибриращо от птици,
видения на улици, с внезапен щрих,
лица в ушанки, в боброви калпаци,
гъмжащи думи и напевни имена
сред грохот на огромна, вехта гара...
И пак
светкавици на релси и Русия
летяща с омагьосания сняг,
с brezите, с достоверните писма
на катерички и синигери... Русия
от влаков тътен и вторачен унес
в уютността на руските купета.
Димят цигари между пръстите.
Усамотено гледат
вгълбените
угрижени
очи...*

Марсел Пруст. Астматикът

*Праци запалена камината. И зрачът
вибрира с пълно засветлели вещи.
Затулен с подobaващи завеси,
прозорецът е заличил гнета
на уличния кестен, ала той все зъзне
и пресежливо кашля. Опаикулен
в кожи, с вкочанясаи ръце
в дебели ръкавици, обладан от
внезапно навестилия го спомен,
раздвижен от салонен антураж.
Безгрижният орнаментален блясък
на светския живот от „tout Paris“
завихря паметта му.
И сграбчил в ръкавицата перо
с неуталима страст анализира
въртележката на Ефимерното,
докато падне като труп в леглото.
С безчувствен поглед, виждащ само
в просветващото стенно огледало
част от маса
с опушен чайник и отхапан кроасан*

Люксембургската градина

С предложението на Маша

*Изведнъж ѝ хрумна и ми каза,
каза искаш ли да се разходим
в Люксембургската градина
и дори
не усетихме как там се озовахме.
Бе виолетова парижка привечер.
И разочаровани видяхме как
затварят Люксембургската градина
с описанието на онази страстно
призоваваща тръба на Далчев.
И в суетенето си неохотно
нахълтахме в съседно кафене –*

*тъмнеец тротоар и празни маси
и на една приседна примирено
низвергнатото ни унииие.
Миражно
сновяха сенки на коли и хора.
Отдалечен, дворецът на Медичите
таеше силуета си, погълнат
от бухналите зрачини на парка.
И спотаената ни самота
изведнъж просторно се изпълни
с мрачно импозантната, трептяща
гълб на Люксембургската градина,
сякаш изпод нейното трептене
съществуваше мистерия, която
се бе заела да ни утешава...*

На тротоара

*Уютен и забавен тротоара
е в летните ни делници – с чадъри
и масички с интимна изповедност.
И безразборството от думи,
блясъка на виц,
променят мигновено същността ни.
В сладкодумието си неволно
ловим
пропуснати подробности от градския пейзаж –
усмихваме се на едни,
на други.
И трепети като бенгалски огън
звездисто-вятърно у нас пробягват.
Дробим пращинки... Светим в мигновения...
Същността ни?*

*Атрактивността
е също наше тайнство: душевни
огледала неведомо ни озаряват
с пробег от ненаситна пъстрота...*

– Хронеф! – тонът му не предвещаваше нищо хубаво. – Ти май си хванал някакъв друг път?

– Друг път, друг път! – нервно отвърна мъжът зад волана. – То понеже са много!

After 300 meters, turn left, прилежно напомни електронният глас.

– Губи ми се аулът на Батай – промърмори професорът, взрян в екранчето.

– Е, то не всяка керемуда е отбелязана... – подхвърли Хронеф.

– Юрта! – поправи го онзи.

Светлината над степта осезателно помръкна, Хронеф вклочи фаровете.

Ду-пъ-пъ, ду-пъ-пъ, ду-пъ-пъ, бок-бок, носеше се от задната седалка.

– Косара! – провикна се Несторов. – Стига!

After 50 meters, turn left, настойчиво призова таблетът. Мъжете се втренчиха в грапавата лента на шосето в очакване на табела или друг пътен знак, загатващи за разклонение. Кемперът забави ход, заобиколи една страшно изглеждаща дупка и спря.

– И кво сега? – почеса се професорът зад ухото.

– Ми, *turn left*, кво! – Хронеф завъртя волана и подкара бавно на първа.

– Че то път няма!

– Има – рече Хронеф, като посочи двата черни коловоза, водещи през полето: – Нещо като път...

Колелата влязоха в тях и меко се затъркаляха по отпъпканата пръст.

– Не е чак толкова зле – отбеляза той. – Виж, ако беше валяло...

Тревите и тръните, избуяли по средата гращеха по гъното на каросерията. Фиат Дукато не се отличаваше с особена проходимост, макар че геројски беше преминал през всички изпитания досега. *Досега*, повтори си професорът.

Внезапно той се извъртя назад и кресна с пълно гърло:

– Млъкниш!

Момичето извади слушалките от ушите си и го изгледа невъзмутимо.

– Това ли ви е проблемът, моят бийтбокс? – тя хвърли поглед към състиплия се мрак зад прозореца и попита с тревожна нотка: – Къде сме?

– Къде! – заядливо повтори Несторов, обръщайки очи към екрана: – О, не! Само не изчезвай пак! – той заблъска с пръст по тъчскрийна. – Да ти го начукам в глобалния сателитен гъз! За какво ти плащаме, бе? За какво?!

– Тате... – опита се да го успокои тя, но той изобидо не я чу, захвърли таблета в страничния джоб и отново се хвърли да изучава картата.

– Хайде по-спокойно, нищо страшно не се е случило... – обади се помирително Хронеф, като се пресегна и вклочи радиото.

„Тупъда-тупъда туп-туп!“, в колоните забумтя бясно азиатско техно. Той смени светкавично станцията и се заразхожда по честотите, докато улови нещо по-прилично. Гъвкав, страстен и дълбок женски глас изпълни кабината в съпровод на тъжен струнен инструмент, напомнящ лютня. *Айгидилак сърма ерхан-ее, алтън синджир оол дере*, лееха се непознатите слова, навяващи мисли за невъзможна любов, за накърнена чест и изгнание. Хронеф се отпусна, обзет от приятна слабост. Като че ли някаква невидима сила беше поела управлението на машината, оставяйки ума му свободно да блуждае. За миг му се стори, че край лицето му преминава тънък копринен шал, напоен с жасмин. Долови съскането на дълга лъскава плитка.

– Красива песен... – промълви Косара.

Шумът на двигателя внезапно утихна, но той сякаш не забеляза тази подробност. Чувственият зов на красавицата беше пленил въображението му. Приликата с момичето на задната седалка беше поразителна. Кемперът продължи да се носи по инерция още двайсетина метра.

Айгидилак, айгидилак ерхан-ее, простена за сбогом гласът.

– Защо спряхме? – Несторов вдигна поглед от картата.

– Б-б-бензинът – заекна Хронеф, втренчен в червената лампичка на таблото.

– Не заредихте ли в прохода? Според картата там има бензиностанция.

– Има, ама затворена. Сметнахме, че горивото ще ни стизне до първото населено място. Но тая бракма гълта като ламя...

– Може би щеше да ни стизне, ако не беше объркал пътя! – избухна професорът. – Защо не ме събудихте? Ти си виновен, мухльо такъв!

– Не! Не! – Хронеф вдигна ръце от волана и хукна към вратата. – Повече няма да търпя подобно отношение! Той изскочи навън, направи няколко крачки в тъмнината, но решителността му бързо се изпари и спря.

– Тате! Може ли да си толкова груб! – Косара тръгна след него.

– Прав ви път! – изръмжа Несторов. – Ние сме антрополози, не сме някакви кабинетни лигълбовци.

– Бррр, ама че студено стана... – рече Косара, като обгърна раменете си с ръце и пристъпи към Хронеф. – Не му се връзвай, де! Знаеш го какъв е...

– Знам – въздъхна младият мъж.

– Ей! Я виж там! – оживи се тя и посочи в далечината. – Нещо свети.

Александър Габровски

На един мъртъв паяк, намерен между листовете на книга с разкази от библиотеката

Там лежеше ти, затиснат между страниците – неясно кога и от кого, напълно неволно. Тъй сух и двуизмерен в хартиения гроб лежал със месеци, изящен и златист... Вече и книгите ли могат да убиват?

Ангелите пазители

Ангелите разхождат своите кученца, шепнат наставления в съня им и правят залози, че Шаро ще обикне Чара, че тази сутрин Рекс ще падне по стълбите, че Пухчо ще напише стихотворение, а Роко ще го прочете и няма да му се хареса.

Ангелите всъщност ни намират за ужасно миловидни, затова когато казваме пазители, те подразбират стопани.

Най-добрият приятел на ангела, твърдят, бил човекът.

Лицето на поета

Лицето на поета е ронливо, безочливо се взира в теб във автобуса, покрито със акне и гъста облачност. По миглите му се люлеят запетайки и тирета. Променливо е то и някак си очаквано – лицето на поета, издълбано с клечка във прахта. Уплашено-самодоволно, разлистило се в парата, обрасло с кладенчов мъх. То суетно е във отказа от суетата си, така че по-добре да се мълчи за него.

На микровълновата фурна

Una rosa blanca de metal... Arca

Съблазняват ме завоите на тънките ти реотани, гласът на твоите вълни, разлициващи плътта.

Фурна, ти затопляш тихите ядра, ускорявай трепета на молекулите, принуждавай царевичното зърно на тишината да разцъфне в пуканка.

Старая се да не поставям никакъв метал в гръдта ти, почитам твоето жужене в ъгъла на кухнята. Сънувам лампичката ти и нежното завъртане на бялата чиния по оста.

Тих празник

Редуцирах патосите до кихавици с безпощадно колебание.

Изпразних торбата на прахосмукачката, от прахта направих купища стихотворения и за миг повярвах, че със тях ще мога да поправя този свят, да пребоядисам залеза в свещено сиво, луни да изплета – възторжено кафяви.

Сега там някъде, сред дървените стружки, танцувам неритмично с празнотата и крушката над нас премигва страстно.

Деница Минева

Детство

от всичките сезони най е зима може би кокиче може би начало напукани устни над чаша с какао не спират да говорят изпръхнали ръце пръсти с наядени нокти уроци по пиано

лицето крем е кожата нехайна

очите звезди

сутрин рано в градската градина снегът блести над уличните лампи наведени като орисници в очакване на първата

целувка

Липси

куркума в бурканчето квадрати в хладилника капакът на печката не се затваря добре две розозки на терасата вятърът не понесе тази сега спокойно минава разлиства старите книги и отминава нови книги нови мисли нова песен и един танц

навреме

Криво огледало

паметта ухае с цвят неокосен знойно лято посред зима зима в летен ден

с паметта си играем на криеница изгубена се скитам за да ме намери

винаги печели тя

Игнажден

две котки очите ми като стражи застават над всичко вратата ми преди дни проверих заключена е но ти все пак си влязъл и две думи си оставил

Алиби

чувството за близост докато съм сама

Времето

като птица свила гнездо между нас е отлежда ни и когато пораснем още малко ще остави едно перо

Лице на броя

Йордан Ефтимов: Чета АВ... и тайно мисля, че сме луди

На 11.02.2020 отпразнувахме 29-ия рожден ден на „Литературен вестник“. До навършването на неговата кръгла годишнина ще излиза рубриката „Лице на броя“. Тук ще срещнем автори, читатели, приятели на вестника, които ще довършат по своеобразен начин изречението „Чета АВ...“. Защото АВ е вестникът с хиляди лица.

Фотография: Франческа Землярска

Дали става дума за Салвадор Дали?

(писмо до Нели Недялкова в очакване на книгата ѝ за художниците и картините в българската поезия)

Скъпа Нели, Идеята Ви за книга, посветена на такава тема, е поредното доказателство, че българският учител може да хвърли достойна ръкавица в лицето на академичните литературни историци и теоретици. Предходните Ви книги върху неологизмите в българската поезия са предизвикателства, сравними с тези на езиковеди като Тодор Бояджиев, писал за поетическите неологизми наред с неологизмите на т.нар. чешисти, и на литературоведи като Никола Георгиев, който в „Цитиращият човек в художествената литература“ така вихрено въвежда в темата за малапропизмите. Пишете ми: „В Университетското издателство много се разбързаха с книгата ми. До седмица ще е странирана, но казаха, че го последно могат да се правят корекции. Затова Ви моля, ако имате желание и време, да ми изпратите стихотворението си за Салвадор Дали с личен коментар за написаното и ненаписаното в него, за модела спрямо художника, който сте измислили, за друго, за което в момента не се сецам“. А аз не намирам друг начин да Ви отговоря, освен с този закъснял, кратък и нетеоретичен коментар. Мястото на визуалните изкуства в моята поезия надскача многократно споменаването – явно или кодирано – на имена на художници или заглавия на картини. В това отношение не правя, мисля, никакво изключение. Присъствието на картините в поезията обикновено е алегорично. Има поети, които ползват имената на художници и картини като пароли. Например да споменеш Ван Гог след излизането на двутомника с негови писма до брат му Тео в издателство „Български художник“ през 1967 г. те прави веднага съпреживяващ със като европеец и е донякъде индикация за несъгласие със заобикалящата те среда на социализма – защото художникът в този случай е самотник, а не колективистична личност, саможивец, объркан, отгаден изцяло на изкуството (а не на строежа на по-добро общество), изобщо – герой не от мира сега. Но присъствието на визуалните изкуства винаги е много повече във всяка поезия – то е като при всяка друга тема. Спомням си как литературоведи, поставили си за цел да разкрият християнския пласт в поезията на Стоян Михайловски, бяха събрали в специална антология с негови текстове само такива, съдържащи имена на светци, както и думите *Бог* и *вяра*. Специално в първата ми стихосбирка,

„Метаметафизика“ (1993), стихотворението „Из Грев“ съдържа имената на трима художници и скулптори – Дали, Роден и Шагов. Но докато имената на първите двама, изписани без главна буква или пък в началото на изречението, могат да бъдат прочетени и като въпросителна частица и страдателно причастие, то името на третия може да се види в изречението единствено с корени в чужди езици. Ще Ви го копирам тук:

Из Грев

*Роден е лицемер.
Роден в ден мъглив –
от мен, майката,
излива чувствата си със оливия.
Роден над блок от мрамор –
Дали е Шагов
отвреме навреме
щом тя се изправи
мащаба ѝ взема –
на тялото селско извито
гръб да разкърши.
Роден е дупедавец,
Дори червеният му задник
има задни мисли.
Печал ни врати разкъсват съня му
когато се съмва.
Роден е мъртъв.
Август.*

Младежката непохватност на автора е съчетана със също толкова младежко формотърсене и дързост в прочита на иконите. Ако днес нещо истински ме радва в него, то е, че в него личи как вече съм бил облъчен от Набоковата црония към психоанализата и към всеки опит да се анализира творчеството през преживяванията на авторите. Макар че защо да не приемем, че това все пак е стихотворение за Огюст Роден, не за Салвадор Дали, въпреки че именно Дали е този, който построява огромна част от творчеството си върху фройдишки разбирания. В „Метаметафизика“ има преки отпратки към Николай Сарафов („Постбагоналистично стихотворение“), но и непреки – към кадрите а ла изкривено огледало на Бил Бранд, към невъзможните пространства на Мауриц Ешер, към стилистиката на римските каменни надписи,

към стълбиците на футуристите, към констелациите на конкретната поезия на Ойген Гомрингер, който в своето „Silencio“ от 1953 г. преоткрива предсократическата идея, че освен неща в света съществува значещото нищо, и към контраимперативната поезия на бразилеца Десуо Пизнатари, който в „Bebe Coca Cola“ от 1957 г. показва как изглежда струпшицето на слоганите. Но всичко това го има и го няма. Няма го, ако не бъде актуализирано в съзнанието на читателите. Понякога сънувам художниците така, както в този сън от нощта на 5 март 2021 г. На огромно стълбище на открито (на пристанището в Одеса, в парка „Гаел“ в Барселона, някъде из Версай) са подредени в нещо като опашка много хора. Сред тях художникът Румен Скорчев. Но на него не му е удобно. Той е едновременно много скован от тялото си и много гъвкав. Скован е, доколкото като бик не може да не стои на четири крака, а гъвкав – доколкото може като цирков акробат да ходи на ръце. Ето защо на стълбището Румен Скорчев, обречен да бъде на четири крака заради тялото си на бик, не може да стои на две стъпала, едното от които по-ниско от другото, и се опитва да застане и с четирите си крака на едно стъпало, за да не загуби равновесие. Обаче мястото му в опашката е малко и той използва гъвкавостта си – огъва се наопаки, прави мост като една от онези прочути жени-каучук и така успява да се свие на едно стъпало. Не съм имал нов повод да мисля за този художник, но ето че той е имал повод да посети съня ми. В това няма никакво чудо. По-просто е – става дума за присъствието на картините в съзнанието. Да вземем изречението, което поканените за рубриката на 16-а страница на „Литературен вестник“ трябва да предложат като представяне на връзката си с вестника. Цитирането на изображения, правени от класиците, могат да ни дадат толкова лесни и ефектни решения. Например: „Чета „Литературен вестник“ и... смрад, гим, стени окадени“ (по „Елате ни вижте“ на Вазов) или „Чета „Литературен вестник“ и... трева и мен ще расне над прахът“ (по „В бъдещето“ на Вазов). В случая обаче аз предадох художниците, избирайки цитат на Белослава и „Бисурт“. С уважение,

ЙОРДАН ЕФТИМОВ
13 март 2021